

Lunds Universitet
Historiska Institutionen
HIS K01
Seminarieledare: Lars Edgren
Handledare: Dick Harrison
2007-12-18 Kl.12.15 Blå Rummet

**Främlingsfientlighet i tidigmodern tid.
En studie i Olaus Petris En Svensk Cröneka.**

Genet Göransson

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	2
1.1	Disposition	3
1.2	Hypotes.....	4
1.3	Syfte och frågeställning.....	4
1.4	Forskningen om reformatorn Olaus Petri.....	6
1.5	Källmaterial & Källkritik	8
1.6	Avgränsning	12
1.7	Arbetsmetod	12
1.8	Teori	13
2	Historisk kontext	15
2.1	Senmedeltiden var upptakten till den tidigmoderna tiden.....	15
2.2	Olaus Petri	16
2.3	Boktryckarkonsten, reformationen, språket och censuren	18
3	Analys.....	20
3.1	Reformationen - ett sätt för staten att konsolidera sig.....	20
3.1.1	Etnocentrism, en grundsten i nationalstatsbygget.....	21
3.1.2	Olaus Petris teori om det svenska folkets ursprung	24
3.1.3	Olaus Petris lojalitet till de infödda svenskarna	28
3.2	Överheten och undersåtarnas roller.....	30
3.2.1	Olaus Petris rättsuppfattning, om löften, löftesbrott och förräderi	32
3.2.2	Olaus Petris syn på svenskar kontra utlänningar.....	35
3.2.3	Tyskar och danskar de främsta antagonisterna	40
3.2.4	Olaus Petri uttrycker tydligt sin främlingsfientlighet.....	40
3.3	Kvinnor.....	45
3.4	Unga svenska män.....	50
4	Slutsatser	51
5	Käll- och litteraturförteckning.....	59
5.1	Källa	59
5.2	Litteratur.....	59
5.3	Hemsidor	60

Historia, etnicitet och identitet.

1 Inledning

”Moral är bara en hållning vi intar till folk vi tycker illa om” sa Oscar Wilde.¹

Jag började studera historia vid Högskolan Kristianstad dels för att återuppta ett ämne som jag hade haft ett stort intresse för under min gymnasietid, dels för att jag kände mig vilsen efter att ha förlorat min fasta tjänst som fritidspedagog på Österlen. Jag hade ett existentiellt behov av att mer ingående studera det samhälles historia som jag levde och verkade i. Av samma anledning skrev jag också min B-uppsats som handlade om resande och romer i det svenska folkhemmet.² Samtidigt som jag studerade både tyska och historia hade jag ett vikariat som lärare i tyska (1-9) på Sophiaskolan.

På Sophiaskolan, som är en Waldorfskola, gick också mina barn.. Här mötte jag en för mig ny syn på lärandet. Här spelade språket, historien och religionen en central roll. Att arbeta med sina händer var något fint på en Waldorfskola. Det var betydelsefullt att göra saker tillsammans, t.ex. att berätta en historia, sätta upp en teater, skapa musik eller dansa. Det var också självklart att föräldrarna la ner en stor del av sin fritid på barnens skola. Alla som arbetade eller på något annat sätt var verksamma i skolan bidrog till att prägla den.

Det var en mycket heterogen miljö eftersom olika nationaliteter och samhällsklasser var representerade där. Genom att på olika sätt bidra med eget engagemang och arbete skapade vi en gemensam historia och en känsla av att göra något meningsfullt och viktigt för våra barn, för oss själva och för det samhälle vi levde i. I början var det mest inflyttade som satte sina barn på Sophiaskolan men efter några år strömmade barn till från byskolorna runt omkring. I begynnelsen var det också så att Sophiaskolan betraktades som en skola för ”särilingar”, detta för att eleverna till övervägande del sysslade med praktiska göromål.

¹ *Världens Bästa citat*, urval av Ulriel Hedengren, Brombergs Bokförlag AB, Stockholm 1998.

² Genet Göransson, *Ingen plats för resande och romer I folkhemmet. En studie i 1920-1930-talens rasbiologiska politik i Sverige, dess synsätt och retorik mot minoritetsgrupperna resanden och romer*. B-uppsats, Historiska Institutionen, Lunds Universitet 2006.

Ett **vi** och **de** tänkande präglade relationerna mellan Sophiaskolan och de kommunala skolorna. Det tog några år att bryta de fördomar vi hade om varandra.

Vad har då detta med denna C-uppsats att göra? Jag har svårt för att själv sätta ord på det, men tror mig ha hittat en förklaring i Klas-Göran Karlssons bok "Historia som vapen". Han säger där följande:

*Ett samhälle talar sällan särskilt sanningsenligt och seriöst om sig själv. I grunden beror det väl på att alla som utgör detta samhälle är så vana vid det och dess grundvärderingar att de sällan reflekterar över det, om de inte kommit på kant med det eller på annat sätt, frivilligt eller under tvång, distanserat sig från det*³

Man kan av olika anledningar känna främlingskap i samhället. Jag kommer i denna uppsats att beröra två orsaker som jag uppfattar som viktiga. Det ena skälet till att man kan känna främlingskap är att man kommer från en annan kultur och därmed bär med sig andra värderingar som inte accepteras i det nya landet. Man kan också vara född i landet och känna till alla sociala och kulturella koder och ändå känna ett utanförskap. Detta för att man kan höra till en missgynnad grupp, en grupp som är svag och inte får gehör hos dem som har makten i samhället.

I denna uppsats kommer jag att närmare granska en period i svensk historia då främlingskap och **vi** och **de** tänkande faktiskt var på frammarsch. I reformationens Sverige blev det särskilt viktigt att distansera sig från det som var främmande och fokusera på det egna folkets etnicitet. En som var med om att skapa ett **vi** och **de**-tänkande i 1500-talets Sverige var predikanten och reformatorn Olaus Petri. Därför avser jag att närmare granska hans krönika med titeln "En Svensk Cröneka". Jag söker mig till det förflutna för att i någon mån öka min förståelse för det samhälle och det sammanhang som jag lever i.

1.1 Disposition

I inledningen diskuteras vad som kan vara historia och hur människor som kommer från helt olika ställen och miljöer faktiskt kan skapa ny historia tillsammans. I detta avsnitt förs också ett resonemang kring vad som kan föranleda att människor tar avstånd från ett redan invant sätt att förhålla sig till samhället som de lever i. I den första delen av uppsatsen läggs hypotesen fram, den följs av uppsatsens syfte och dess frågeställningar. Här presenteras

³ Klas-Göran Karlsson, *Historia som vapen*, Bokförlag Natur & Kultur Stockholm 1999, s.11

också det som andra forskare kommit fram till då de granskat Olaus Petris svenska krönika. Vidare förs en diskussion kring reformatorn och historieskrivaren Olaus Petri. Källan ”En Svensk Cröneka” granskas och kritiseras. Den första delen avslutas med avgränsning, arbetsmetod och teorier som rör människans identitet, fokus läggs på etnicitet och identitet. Arbetets andra del tar upp den historiska kontexten men också något om Olaus Petris liv. I mitten av uppsatsen ligger analysen och diskussionen kring Olaus Petris främlingsfientlighet. I slutet av analysdelen tas även hans främlingskap inför vissa infödda svenskar fram. Slutsatserna kommer i fjärde delen. I den femte och sista delen finner man käll- och litteraturförteckningen.

1.2 Hypotes

Min hypotes är att etnicitet och främlingsfientlighet alltid har haft ett nära samband. Mitt antagande är också att en grupp människor som utvecklat en gemensam kultur och identitet, också visar rädsla för andra grupper och kulturer som också har en tydlig och uttalad kulturell identitet. Viljan att bevara det man har och rädslan för att förlora det föder främlingsrädsla. Behovet att beskriva det främmande på ett demoniserande vis blir då påtagligt. Demoniseringen av andra grupper sker för att kunna motivera varför man måste hålla det främmande på avstånd. Den grupp som har skapat eller vill skapa en tydlig och klar identitet kommer med andra ord att upphöja den egna gruppens egenskaper medan den vill degradera motpartens. Man beskriver också den främmande gruppens existens som ett hot mot den egna. Som reformator var Olaus Petri med om att skapa ett paradigmskifte i det svenska samhället. Det handlade inte bara om att förändra det religiösa livet utan han var också angelägen om att vara med att skapa en ny samhällsordning.

1.3 Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats blir att ta reda på hur reformatorn Olaus Petri uttryckte sin främlingsfientlighet och mot vem eller vilka den riktades. Med främlingsfientlighet menas i denna uppsats inte bara rädsla för utlänningar utan också rädsla för det som var annorlunda trots att det betecknades som svenskt. Reformationen var inte bara en religiös och andlig företeelse. Den gjorde också anspråk på att vilja styra hur människor skulle tänka och agera i det dagliga livet. Ändamålet med denna uppsats blir förutom det ovan nämnda att ta reda på vad som föranledde Olaus Petris främlingsfientlighet. Framför allt vill jag ta reda på hans attityd till människor som inte tycktes passa in i hans lutherska värld.

Olaus Petri var en av frontfigurerna i arbetet för en reformation i Sverige. Han kan sägas ha haft samma roll i Sverige som Martin Luther i Tyskland. Olaus Petri hade med andra ord del i att sprida den protestantiska propagandan. Han hade också del i maktutövandet då han under första delen av reformationsarbetet var en av kungens närmaste rådgivare. Det är därför viktigt att inte bara ställa frågor utan också problematisera, analysera och föra en diskussion kring varför han kunde tänkas ha den inställning han hade och varför han agerade som han gjorde. Det känns också angeläget att redan här fästa uppmärksamhet på den personliga makt som gavs dem som kungen hade stort förtroende för. Man kan konstatera att en offentlig person på 1500-talet hade en mycket större personlig makt än i våra dagar. Olaus Petri hade under några år av kung Gustav Vasa tillåtelse att utöva en personlig och direkt makt. Den personliga makten i kombination med den kungliga censuren och våldsmonopolet gav såväl kungen som hans närmaste medarbetare ett mycket stort inflytande över undersåtarnas tankar och ageranden. De två första frågorna nedan är mina empiriska huvudfrågor och utifrån dem ämnar jag föra ett resonemang som också innefattar den tredje och fjärde frågan. De sistnämnda frågorna har inte ett självklart svar utan kan ses ur flera synvinklar. Det är nödvändigt att ställa sig frågan om varför Olaus Petri hade den inställning han hade till olika grupper och individer i historien och i sin samtid. Detta i sin tur måste sättas in i en historisk kontext.

1. Hur uttrycktes främlingsfientligheten i Olaus Petris krönika och mot vem eller vilka riktade den sig?
2. Fanns det någon eller några bland de s.k. infödda svenskarna som definierades som fiender?
3. Vad föranledde främlingsfientlighet och vad kunde den främlingsfientliga retoriken ha haft för syfte?
4. I vems intresse låg att det fördes en främlingsfientlig retorik?

Vilka framställde Olaus Petri som vänner eller fiender? Spelade den lutherska ideologin, som han företrädde någon roll i detta sammanhang? Var han konsekvent eller ändrade hans sin uppfattning under historieberättandets gång? Företrädde han någon? Det känns angeläget att framhålla att det inte kan finns något givet svar på de två sista frågorna, utan att jag utifrån min källa och den historiska kontexten gör egna tolkningar. Det är alltså inte sanningen som här presenteras utan min intention med dessa frågor och den analys som

därpå följer är istället avsedd att stämma till eftertanke och att väcka debatt. Luthers anhängare har genom århundraden förfäktat att de har den sanna och ursprungliga kristna läran. Bakom all religiös retorik finns alltid någon politisk tanke. Jag vill ge min bild av reformatorn Olaus Petris inställning till enskilda individer, grupper och företeelser i historien och i hans samtid. Han sa att han ville att vi skulle lära oss något av historien och därför ställer jag mig frågan: vad var det han ville lära oss?

1.4 Forskningen om reformatorn Olaus Petri

Trots att Olaus Petri anses vara den främste bland reformatorerna i Sverige finns det inte mycket forskat eller nedtecknat om honom och hans arbeten. Ludvig Stavenov (1800-talet) och Knut B. Westman (1900-talet) var historiker som upphöjde hans historieskrivning genom att prisa hans objektivitet och källkritik. Den som har lagt ner störst möda och arbete på att skärskåda Olaus Petris svenska historieskrivning är utan tvekan Gunnar T Westin. Hans mest betydande verk är avhandlingen ”Historikern Olaus Petri” med undertiteln ”Svensk krönikas källor och krönikeförfattarens metod”. Till en början hade Westin tänkt göra en allmän undersökning av den svenska krönikan. Då detta blev honom övermäktigt, begränsade han sig till en djupanalys av det källmaterial som Olaus Petri använt då han skrev sin svenska krönika. Westin fann det vidare nödvändigt att ingående studera Olaus Petris historiska metod för att kunna göra en bedömning av honom som historieskrivare. Han sökte också sambandet mellan Olaus Petris religiösa statsteori och hans inställning till den samtida politiken.⁴ Westins noggranna, kritiska och analytiska hållning till Olaus Petris svenska krönika är värdefull för var och en som vill få mer kunskap om densamma.

Idéhistorikern Elisabet Lundqvist har skrivit en idéhistorisk uppsats som hon kallar ”Reformatorn skriver historia” med undertiteln ”en kontextuell analys av Olaus Petris Svenska krönika”. Hon säger följande om målet för sin uppsats: ”Syftet med föreliggande uppsats är att utröna i vilken mån *Svensk Krönika* kan ses som en del av Olaus reformatoriska verksamhet.”⁵ I sin slutsats skriver hon bl.a. följande: ”*Svensk krönika* utmärks sålunda inte av några reformatoriska föreställningar om predestination och mänsklig ofrihet; det finns inga spår av den deterministiska syn på tillvaron som Olaus ger

⁴ Gunnar T Westin, *Historikern Olaus Petri, svensk krönikas källor och krönikeförfattarens metod* Akademisk Avhandling, Lund 1949, s. 298.

⁵ Elisabeth Lundqvist, *Reformatorn skriver historia, en kontextuell analys av Olaus Petris krönika*, Stockholms Universitet, Avdelningen för idéhistoria, Stockholm 1998, s.3.

uttryck för i sina teologiska skrifter.”⁶ Jag anser att hennes slutsats är alltför kategorisk och avser att ta reda på om det verkligen förhöll sig så. Det är möjligt att en svensk krönika i ett teologiskt avseende inte kan klassificeras som en reformatorisk skrift. Eftersom jag inte har teologisk utbildning kommer jag inte att ge mig in på huruvida Olaus Petris svenska krönika var teologisk eller inte, däremot vill jag problematisera frågan; finns det verkligen inga spår av predestination, determinism och mänsklig ofrihet i en svensk krönika? Frågan om Olaus Petri i sin svenska krönika uttryckte sina reformatoriska föreställningar har stor relevans för denna uppsats. Min uppsats kommer att handla om huruvida Olaus Petri var etnocentrisk, och om detta hade kopplingar till reformationen och ett **vi** och **de** tänkande. Hos den som propagerar för ett **vi** och **de** tänkande finns oftast en bestämd uppfattning om att vederbörande sitter inne med sanningen. Olaus Petri deklarerade i början av sin svenska krönika att det är sanningen han vill skriva, därför att hans föregångare inte hade gjort det.⁷ Man kan alltid fråga sig vems sanning han förespråkar?

Ett annat mycket bestämt påstående som Lundqvist levererar i sina slutsatser är att hon anser: ”Att Olaus i krönikan avvisar de götiska myterna kan inte heller det betraktas som ett uttryck för hans reformatoriska strävanden”.⁸ Vidare hävdar hon att: ”Hans kritik av göticismen skall följaktligen inte tolkas som luthersk polemik mot de katolska bröderna Magnus göticistiska historieskrivning.”⁹ Dessa påståenden är i allra högsta grad intressanta för denna uppsats och kommer därför att noggrant analyseras. Mitt antagande i denna fråga är att det var av väsentlig betydelse för den nya reformatoriska läran att finna en ny myt att lansera. En myt som inte hade någon anknytning till katolicismen.

Lundqvist påstår också följande: ”Olaus vill uppenbarligen skänka sina landsmän lärdomar genom att berätta om det medeltida Sverige”.¹⁰ Jag tycker att Lundqvist är naiv på denna punkt och menar att det krävs en djupare analys om varför Olaus Petri så enträget ville nå ut till dem som han kallar för de enfaldiga. Att han inte ville skriva på latin utan på svenska menar hon också skulle vara ett bevis för att han enbart var ute efter att vilja bilda svenskarna. För min uppsats blir det mer intressant att fråga sig varför han ville nå ut till det

⁶ Lundqvist, s. 70.

⁷ Olaus Petri, *En Svensk Crönika*, utgifven af Jöran Sahlgren, Sveriges kristliga studenters förlag, Uppsala 1917. s. 2-3.

⁸ Lundqvist s. 70.

⁹ Lundqvist s.70.

¹⁰ Lundqvist, s. 70.

olärda folket. En politiskt och religiöst aktiv människa som Olaus Petri bör ha haft en avsikt med att vilja nå ut till de olärda. Elisabet Lundqvist menar att det bara skulle vara ren och skär omsorg om det olärda folket i Sverige. Jag betvivlar det och vill därför söka efter det som i realiteten drev honom att skriva en svenska krönika för de enfaldiga.

Det påstående som hon gör om Olaus Petris hållning till göticismen ämnar jag också bemöta, då detta berör temat för min uppsats som handlar om etnicitet och främlingsfientlighet. Lundqvist skriver att professorn i retorik Knut Johannesson hävdade att Olaus Petri drevs av andra motiv än de källkritiska när han ifrågasatte berättelserna om goternas ursprung. Johannesson sa istället att det nog var så att Olaus Petri ville avgränsa sig mot katolska kyrkans män och då särskilt bröderna Magnus. Dessa gav uttryck för en historiesyn som kopplade goterna till den katolska kyrkan och Noa i Bibeln. Bröderna Magnus propagerade också för att goternas urhem var Sverige.¹¹ Johannessons slutsats att reformatorer som Olaus Petri inte ville kopplas till den göticistiska myten förkastas av Lundqvist. Hon vill hellre peka på att de göticistiska myterna var patriotiska och att Olaus Petri därför avstod ifrån dem.

Lundqvist tror verkligen att Olaus Petri bara ville skriva om det som var sant. Jag menar till skillnad från Lundqvist att Johannesson i detta avseende kan vara något väsentligt på spåren då han hävdar att ”Det är knappast en tillfällighet att Olaus Petri avvisar hela föreställningen om en invadering av göterna i Norden strax efter Noaks tid.”¹² Lundqvist påstår till och med att Olaus Petri mycket väl skulle kunna ha byggt en reformatorisk nationalistisk aspekt på göticismen men att han valde bort detta av källkritiska skäl.¹⁴ Jag misstänker snarare att göticismen inte alls passade in i den reformatoriska historia som Olaus Petri ville skriva. Mitt antagande är snarare det att Olaus Petri ville lansera en ny svensk historia som hade anknytning till det land där reformationen först fick fotfäste, nämligen Tyskland.

1.5 Källmaterial & Källkritik

För att söka svaren till mina frågor om Olaus Petris främlingsrädsla och fiendebild har jag valt att använda mig av Olaus Petris ”En Svensk Cröneka” som 1917 bearbetades och gavs

¹¹ Lundqvist, s. 43- 44.

¹² Lundqvist, s. 46-47.

¹⁴ Lundqvist, s. 70.

ut av Jöran Sahlgren. Denna källa kan ses som en kvarleva som vill berätta något för oss om reformatorn Olaus Petris syn på den svenska historieskrivningen.¹⁵ De historiker som studerat Olaus Petris svenska krönika är eniga om att han var en historieskrivare som hade stora ambitioner att skriva historia med hjälp av källor. Efter att ha granskat Olaus Petris källor till den svenska krönikan slår historikern Gunnar T Westin också fast att Olaus Petri medvetet ansträngde sig för att både använda sig av flera svenska och utländska dokument och krönikor. Han hade en kritisk hållning till det han läste men också till det han själv författade. Mitt antagande är att hans kritiska tänkande mer berodde på det faktum att han var reformator än att han ville vara objektiv.¹⁶ Han var p.g.a. sin lutherskt färgade syn kritisk mot både det historiska material han hade att arbeta med, men också mot den regim han levde under som ville censurera och bestämma vad som skulle skrivas.¹⁷

Olaus Petri skrev krönikan främst för att förhärliga Gud men också för att han som god missionär ville upplysa de i sin samtid som han beskrev som enfaldiga. Han såg också krönikan som en kunskapskälla om det förflutna för kommande generationer. Han hävdade med bestämdhet att man inte skulle läsa krönikor som underhållning. Man skulle läsa historia för att lära sig av det generationerna före hade gjort. Man skulle observera vad som ledde till krig och vad som ledde till fred. Olaus Petris var övertygad om att det var Gud som instiftade möjligheten att skriva historia.¹⁸

I följande citat konstaterade Olaus Petri torrt att det var många som skrev krönikor men att det var få som gjorde arbetet på rätt sätt. Denna svaghet menade han var uppenbar inte bara hos utländska historieskrivare utan också hos svenska. Alla länder skrev enbart om krig i sina krönikor. Enligt Olaus Petri var krönikeskrivarna före honom inte vidare sakliga eller sanningsenliga utan han hävdade att de mest försökte upphöja och glorifiera sina egna mannar. Svenskarna berättade om sina herrars stora bedrifter och danskarna gjorde likaledes. Man prisade och upphöjde sitt eget folk och deras bedrifter och beskrev fiendefolkens göranden och låtanden i en sämre dager. På det viset kan man säga att Olaus Petri var källkritisk, i det att han faktiskt, trots den våldsamma verklighet som han levde i, kunde genomskåda krigsberättelsernas övertoner och osaklighet. Genom att hävda detta

¹⁵ Westin, *Historikern Olaus Petri*, s. 26 -33.

¹⁶ Lundqvist, s. 1.

¹⁷ Lundqvist, s. 1-15.

¹⁸ Petri, *En Svensk Crönika*, s.1.

provocerade han klart sin överordnade Gustav Vasa som gärna ville att Olaus Petri skulle skriva en svensk krönika i traditionell anda.¹⁹ I början av sin svenska krönika tog Olaus Petri bestämt avstånd från att glorifiera egna och andra länders våld. Han tyckte att det vore bättre för ett folk att berömma sig av att vara fredligt än för att berömma sig av att vara krigiskt.²⁰

*The scriffua wel alle om örlig och krijgh, men huru sådana tilkommet är, och huilkin parten bättre sack hafft haffuer, ther warder ganska ringa omtalat, Och ther före kunna the som epterkomma, icke haffua sådana nytto aff theres förfäders historier som thet wara borde, så haffuer och mykit wordet scriffuit aff them som partijske och weelda män i sakenne warit haffua, Och ther före haffua the vphögdt then parten som the haffua hallet med, och then andra platt förachtat, Och är så sanningen til baka låten, Och thet är noogh til merkiandes i the Danske, och Swenske Cröneker, The Danske prijsa sich aff the stora gerningar theres herrar och förstar haffua gjordt här i Swerige, och the Swenske rekna högt then stora mandom the haffua bedriffuit i Danmark [...]*²¹

Enligt historikern Gunnar T. Westin strävade Olaus Petri i sin historieskrivning också efter en kronologisk ordning och att plocka fram faktiska uppgifter ur både danska och svenska krönikor samt jämföra dem med varandra. Men det gjorde honom inte till en opartisk historieskrivare. Han plockade fram fakta i kring de händelser som intresserade honom och som var aktuella för hans tid.²² Olaus Petri tolkade sedan dem utifrån sin protestantiska övertygelse. Han talade klart och tydligt om att det var den svenska historien som han ville skildra. Han ignorerade eller förkastade det som han inte uppfattade som rent svenskt. Westin hävdar också att Olaus Petri i början av sin karriär tog politisk ställning och att det hela blev uppenbart då han lade stor vikt vid skattepolitiken och relationen kungamakt och undersåtar.²³

¹⁹ Peder Svart, *Gustav Vasas krönika*, ur inledningen av Gunnar T. Westin, *Levande Litteratur, Natur och Kulturs klassikerserie*, Malmö 1964 s. 12-13.

²⁰ Petri, *En Svensk Cröneka*, s.36.

²¹ Petri, *En Svensk Cröneka*, s. 2.

²² Westin *Historieskrivaren Olaus Petri, svenska krönikas källor och krönikeförfattarens metod*, akademisk avhandling Lund 1946, s. 33.

²³ Westin *Historieskrivaren Olaus Petri, svenska krönikas källor och krönikeförfattarens metod*, akademisk avhandling Lund 1946, s.28, 29, 31, 33, 39, 41.

²³ Petri, *En Svensk Cröneka*, s. 6.

Olaus Petri beskrev de grekiska och latinska historieskrivningarna som fabler och dikter och drog paralleller mellan dessa och den tyska och nordiska forntidstron. På det viset medgav Olaus Petri att den svenska berättartraditionen hade en samhörighet med den grekiska och latinska traditionen. Hans mening om berättelserna var dock att de i stort sett bara var sagor och dikter som inte hade någon verklighetsförankring. Olaus Petri ansåg därför att man inte kunde bygga någon moral utifrån dem. Han ansåg att sådana mytiska berättelser bara lett till att fördumma folken i de länder där de fått gehör för att vara sanna. Olaus Petri hävdade att dessa sagor uppmuntrat till vidskepelse och avgudereri.²⁴ Han ville istället bygga sin moral på den judiskt kristna berättelsetraditionen. Olaus Petri menade verkligen att Gamla och Nya Testamentet var sanna berättelser. De kommande generationerna skulle genom att lära av historien undvika att göra om förfädernas misstag.²⁵

Märkligt nog propagerade han i sin svenska krönika för passivitet och hämnd på samma gång. Människan skulle vara passiv och det var Gud som hämnades. Att Olaus Petri använt sig av källor på ett medvetet sätt i arbetet med att skriva sin svenska krönika är klarlagt av Westin. Av vissa historiker har han också betecknats som den första historieforskaren som arbetat på ett sätt som kan sägas vara källkritiskt. Men meningarna bland historieforskarna går dock isär, då det kommer till frågan om huruvida han var opartisk. Medan historieforskarna på 1800-talet och det tidiga 1900-talet var imponerade av Olaus Petris ”opartiskhet och frånvaro av tendens” så har senare historieforskare snarare velat peka på att hans historieskrivande var ett inlägg i den samtida debatten.²⁶

När Olaus Petri tyckte att Gustav Vasa började missbruka sin makt och agera som om han stod över Gud, ja då ansåg han sig tvungen att trotsa censuren och därför argumenterade han emot regentens göranden och låtanden. Han bestämde sig för att ta upp kampen mot den självfullkomlige kungen genom att skriva en egen krönika om Sverige. Han ville med hjälp av historier från det förgångna visa för kungen och hans rådgivare hur det kunde gå för regenter som inte räknade med Gud och dennes representanter och uttolkare av Bibeln. Olaus Petri gav många och tydliga exempel på regenter som i sitt oförstånd dragit landet i inbördeskrig och annat elände.²⁷ Utan tvekan hade Gustav Vasa anledning att se Olaus Petri

²⁵ Petri, *En Svensk Cröneka*, s. 1-17.

²⁶ Lundqvist, s. 1-2.

²⁷ Petri, *En Svensk Cröneka*, s. 57, 67, 68, 76,82.

som ett hot, för kungen hade sedan den svenska reformationens begynnelse visat ett stort förtroende gentemot honom. Kungen hade dessutom också givit honom mycket personlig frihet och makt, dock inom ramen för den reformatoriska planen som de gemensamt hade slagit fast.²⁸

1.6 Avgränsning

Jag vill via en fallstudie som denna uppsats visa att Olaus Petri, inte bara drevs av religiositet fromhet utan att han också gjorde uttalanden och ageranden som faktiskt också utmynnade i en realpolitik som fick konsekvenser för svenskarna och det svenska samhället långt efter hans frånfälle. Det bör dock här betonas att jag främst ämnar belysa just det i Olaus Petris svenska krönika som faktiskt ger negativa konsekvenser för dem som enligt hans mening var främmande och konkurrerade med hans egen uppfattning om vad som var rätt och fel. Meningen med denna uppsats blir att ta reda på mot vem eller vilka reformationens fientlighet riktades och hur den såg ut i reformatorn Olaus Petris ”En Svensk Cröneka”.

1.7 Arbetsmetod

Arbetsmetoden för denna uppsats är rent kvalitativ. Fokus läggs på att tolka källmaterialet. Jag har således valt ett aktörsperspektiv i den mening att jag valt lyfta fram personligheter som Olaus Petri, Gustav Vasa och Martin Luther. På 1500-talet påverkade dessa personer direkt eller indirekt reformationsarbetet i Sverige. Den makt som de tillskansade sig gav dem inte bara möjlighet att föra ut sitt budskap, utan de förfogade över maktmedel som gjorde det möjligt för dem att förändra samhället i grunden. Den tyske filosofen Friedrich Hegel menade att det var hos de stora personligheterna som det historiskt meningsfyllda uppenbarade sig. ”I detta fall är det inte personen och personens handlingar som sådana som är det intressanta utan det ”tidsallmänna”, den tidsanda som de uppenbarar.”²⁹ Anders Florén skriver att aktören inte bara styrs av sina egna önskningar utan även tvingas att ta hänsyn till andra agents aktioner. En norsk sociolog vid namn Jon Elster skall ha formulerat det så här: ”vars och ens val beror på samtligas val”.³⁰

²⁸ Lundqvist, s. 10.

²⁹ Stellan Dahlgren & Anders Florén, *Fråga det förflutna, en introduktion till modern historieforskning*, studentlitteratur Lund 1996, s. 133

³⁰ Dahlgren & Florén, s. 134.

Min metod kan alltså sägas vara hermeneutisk på så sätt att jag, genom det material som det förflutna lämnat efter sig, sökt lära känna gångna tiders människor.³¹ I det här fallet har jag främst sökt lära känna Olaus Petris religiösa och politiska ambitioner genom hans svenska krönika. Upprinnelsen till denna vilja att lära känna Olaus Petri och den tidigmoderna tiden har varit existentiell. I mitt försök att underbygga min hypotes om etnicitet och främlingsfientlighet har jag sökt stödja mig på Anthony Smiths och Fredrik Barths teorier.

1.8 Teori

För att underbygga min hypotes angående etnicitet använder jag mig alltså av professorn i etnicitet och nationalism Anthony Smiths teori om *ethnie*. *Ethnie* är enligt Smith historiska samhällen som är byggda på gemensamma minnen. Kommande generationer använder sig av den gemensamma historien för att tolka sin samtid. Vanliga och utmärkande egenskaper som man delar är språk, religion, seder, institutioner, lagar, folksägnen, arkitektur, klädsel, mat, musik och konst. Egenskaper som färger eller kroppsbyggnad kan förstärka skillnaderna eller ersätta andra egenskaper. *Ethnie* är alltid knutna till speciella platser eller territorier som de kallar för sina egna. En *ethnie* behöver dock inte fysiskt äga sitt territorium. Vad som är viktigt är att den har ett symboliskt geografiskt centrum, en helig naturlig miljö, ett hemland som den symboliskt kan återvända till även om medlemmarna i gruppen är utspridda över världen. För att kvalificera som en *ethnie* måste man enligt Smith frambringa en känsla av tillhörighet och en aktiv solidaritet som kan överleva i tider då gruppens känsla av gemenskap är utsatt för stress och fara. Anthony Smith för ett resonemang där han säger att terminologin *ethnie* inte bara är en kategori människor i en population som man associerar med ett gemensamt territorium, namn, härkomstmyt, historia och kultur. Det är också ett samhälle med en bestämd identitetskänsla och solidaritet som finner ett institutionellt, filantropiskt uttryck.³²

Socialantropologen dr Fredrik Barth utgår också från begreppet *ethnie*, då han inleder diskussionen om etniska gruppers fortbestånd i ”Ethnic Groups and Boundaries” från 1969. Han säger att kultur egentligen inte är något annat än ett sätt att beskriva mänskligt

³¹ Dahlgren & Florén, s. 192.

³² Anthony D Smith, ”The Ethnic Origins of Nations”, *Ethnic Groups and Boundaries, The social Organisation of Culture Differences*, red. Fredrik Barth, Scandinavian University Books, Bergen – Universitetsförlaget Oslo/Bergen/Tromsø, 1969, s. 27-30.

beteende. Han vill lyfta diskussionen från en isolerad etnocentrisk nivå, till en där de skilda etniska grupperna faktiskt kommer i kontakt med varandra. Han anser att de som forskat i antropologi alltför mycket fokuserat på att beskriva de olika etniska gruppernas beteenden men att de inte i motsvarande grad utforskat de etniska gruppernas lagar och författningar. Barth hävdar, till skillnad från professor Anthony Smith, att grupper inte bara formas på basis av en gemensam kultur utan också kan bildas av grupper på basen av kulturella skillnader. Fredrik Barth framhåller här att det är mötet med andra som är avgörande för en grupps utveckling och självidentifikation. Barth hävdar att det inte är frånvaron av social interaktion och acceptans som gör att en etnisk grupp kan behålla sin särart, utan tvärtom är detta faktiskt själva grunden för hur ett accepterat socialt system blir till.³³

Barth koncentrerar sig på konceptet *ethnie* (eller ”etnisk gemenskap”) och dess symboler i syfte att distansera sin analys från mer svepande påståenden. Han säger vidare att visst har det skett viktiga förändringar inom de kollektiva enheterna och uppfattningarna, de har till och med ändrat form, men det har ägt rum inom en ram av kollektiva lojaliteter och identiteter.

Barth menar att termen *ethnie* kommer från behovet av en analys som mynnar i att man kan se likheter och skillnader i moderna nationalenheter och uppfattningar och tidigare epokers kulturella enheter och sentiment. Av avgörande betydelse för en sådan analys är koncepten ”form”, ”identitet”, ”myt”, ”symboler” och ”kommunikationskoder” Han säger vidare att formen visst, över en lång tidsrymd, också kan förändras, men då krävs en omvälvande förändring som kommer utifrån. Han tar som exempel folk och områden som har blivit erövrade av islam och där muslimerna introducerat ny arkitektur och lag. Han pekar samtidigt på Orientens hellenisering efter Alexander den stores erövringar.³⁴

Jag vill för denna uppsats bruka både Fredrik Barths och Anthony Smiths teorier. Precis som Anthony D Smith påstår jag att det alltid har funnits grupper som isolerat sig och utvecklat egenheter. Fredrik Barth betonar dock att det som är avgörande för en grupps utveckling och självidentifikation faktiskt är mötet med andra. I mötet med andra grupper sker jämförelser grupper emellan och härigenom kan olika individer och grupper tydligare

³³ Fredrik Barth, ur inledningen av *Ethnic Groups and Boundaries, The social Organisation of Culture Differences*, red Fredrik Barth, Scandinavian University Books, Bergen-Oslo 1969, s. 10 - 19.

³⁴ Anthony D Smith, ”The Ethnic Origins of Nations”, *Ethnic Groups and Boundaries, The social Organisation of Culture Differences*, red Fredrik Barth, Scandinavian University Books, Bergen – Universitetsförlaget Oslo/Bergen/Tromsö. 1969, s. 13-14.

definiera sig själva. Olika etniska grupper kan också på frivillig väg skapa gemensamma regler och leva sida vid sida. Detta kräver dock att man har en gemensam grundläggande värdering och att man kan utveckla regelsystem som alla inblandade accepterar och vill följa. Olaus Petri beskrev exempelvis samarbetet mellan Danmark, Norge och Sverige (Kalmarunionen), en allians där rådsaristokratin med drottning Margareta i spetsen hade ambitionen att skapa ett gemensamt regemente. Den misslyckades dock på grund av att de inblandade nordiska länderna inte kunde fastställa regler som alla ville följa. Länderna var inte mogna för en så avancerad gemenskap där man måste ge och ta.³⁵ En spegling i den andre kan exempelvis också ha gjort att Gustav Vasa dels akut ville fastställa den territoriella gränsen mot Danmark samt skriva en svensk krönika som svar på den danska.³⁶

2 Historisk kontext

2.1 Senmedeltiden var upptakten till den tidigmoderna tiden

Senmedeltiden var en kaotisk period i Europa. Det som utspelade sig under denna tid kom på ett påtagligt sätt att påverka utvecklingen under 1500-talet. Pesten drog fram från Kina till Nordeuropa och den drabbade alla mycket hårt. Den gjorde ingen skillnad på fattig och rik. När människor trodde att faran var över återvände pesten och folk hade ingen chans att återhämta sig ifrån den. På vissa håll i Europa minskade befolkningen till en tredjedel av vad den varit före pestepidemin. En märkbar förändring var bristen på arbetskraft. Många gods och gårdar tillhörande bönder och landbor ödelades. De människor som hade överlevt krisen fick det efterhand bättre. Bönder och storgodsägare köpte sig mer mark och berikades på detta viset. Bristen på arbetskraft ökade de överlevande legohjonens, drängarnas och pigornas löner. De som hade små marginaler som exempelvis medlemmar av lågrälset klarade sig dåligt, de kunde inte längre bibehålla sin ekonomiska och sociala status. En del av dem gifte in sig i högadeln eller började de arbeta som fogdar för andra mer besuttna slottsherrar. Somliga tog värvning som legosoldater. På så sätt överlevde en del av dem. I

³⁵ Petri, *En Svensk Crönika*, s. 131.

³⁶ Stefan Persson, "Riksgräns eller 'Riskgräns'? Gränsinventering i Göinge vid mitten av 1500-talet", *Vid gränsen Integration och identiteter i det förnationella Norden*, red. Harald Gustafsson & Hanne Sanders, Centrum för Danmarksstudier, Makadam Förlag, Göteborg-Stockholm 2006. s.107 -110.

Sverige liksom i andra delar av Europa framträdde en ny tids människor som berikat sig på pestkatastrofen. Makten låg nu hos ett fåtal familjer och dessa kunde stundtals vara mycket rikare än kungen. De var på olika sätt länkade med varandra och med kungahuset. Det vanligaste sättet att skapa en allians var fortfarande genom giftermål.

Kampen om slottslänen tilltog och striderna mellan herremännen var på liv och död. Slottslänen kunde också förpantas till utländska herrar och detta kunde leda till att kronan inte hade något inflytande i dessa. Konfrontationerna mellan olika herrar men också olika samhällsgrupper blev en realitet som präglade senmedeltiden. Då bönderna var medvetna om att de nu också hade stärkt sina positioner var de nu mycket benägna till uppror. Senmedeltiden kantades av bondeuppror.³⁷ Denna historiska bakgrund ligger delvis till grund för reformatörernas ideologi. Det kitt som också fortsättningsvis skulle hålla ihop människorna i den tidigmoderna tiden var förutom familjebanden, religionen. De infödda svenskarna som blivit mycket förmögna och inflytelserika ville koncentrera makten över slott och län till sig själva och sina släktingar. De svenska riksråden på 1500-talet arbetade för att slotten och länen skulle innehas av svenskar. Den delen av aristokratin som var utländsk ville de manövrera ut. Om detta inte kunde göras genom förhandlingar var de beredda att gå i strid. 1400-talets slut och 1500-talets början stod uppgörelsen mellan de infödda och utländska herrarna. I ljuset av detta var det viktigt med en ny religiös samhällsordning som höll ihop de infödda svenskarna. Olaus Petri och Gustav Vasa var båda födda i slutet av 1400-talet och man kan säga att de var och en på sitt sätt ville representera den nya tidens svenskar. Olaus Petri sa att han gärna ville upplysa de enfaldiga infödda svenskarna medan Gustav Vasa mest värnade om sig själv och sin släkt.

2.2 Olaus Petri

Olaus Petri hette egentligen *Olof Petersson* han föddes 1493 i Örebro och han var son till smeden Peter Olofsson. 1516 började han att studera i Wittenberg hos Marthin Luther och Philipp Melanchthon. Då Luther 1517 spikade upp sina 95 kritiska teser som riktades mot Påvekyrkan, var också med stor sannolikhet Olaus Petri där och bevittnade det dramatiska skeendet. Detta bekräftas av historikern och Olaus Petri-kännaren Gunnar T. Westin. Det som förvånar alla som läst Olaus Petris många skrifter är att han ingenstans nämner om de

³⁷ Dick Harrison, *Karl Knutsson, en biografi*, Historisk Media och Dick Harrison, Lund 2004, s. 20-23.

upplevelser som han måste ha haft vid universitetet i Wittenberg.³⁸ Olaus Petri blev ett par år efter denna revolutionära händelse en drivande faktor i reformationsarbetet i Sverige, därför kan man anta att denna omvälvande händelse trots allt kom att påverka hans fortsatta agerande i arbetet med att reformera kyrkan i Sverige. Han blev färdig med sina studier omkring 1519. Väl tillbaka i Sverige blev han kansler och arbetade för en biskop vid namn Mattias i Strängnäs. År 1520 vigdes han till diakon. Han var närvarande vid Kristian II kröning. Under kröningsfestligheterna blev Olaus Petri vittne till den händelse som kallas "Stockholms blodbad", då kung Kristian II avrättade dem som han ansåg hotade hans maktställning i Sverige. Bland dem som blev dödade fanns Biskop Mattias som var Olaus Petris arbetsledare i Strängnäs.³⁹ 1521 bröt Olaus Petri mot en av katolska kyrkans kardinalregler, den som säger att präster och diakoner inte får gifta sig och bilda familj. En intressant kuriositet i detta sammanhang var att Olaus Petri gifte sig med Christina före det att Luther äktade Katharina.⁴⁰

Gustav Vasa upplät det kungliga tryckeriet i Stockholm åt Olaus Petri, som under en lång tid helt ostörd och okritiserad kunde skriva och låta trycka religiösa och politiska skrifter. Som bekant var Olaus Petri också starkt engagerad i arbetet med att översätta det Nya Testamentet som utgavs 1526. Rätt snart kom Olaus Petri och Gustav Vasa att stå varandra mycket nära och predikanten Olaus Petri fick därför äran att hålla kröningspredikan i Storkyrkan. Tre år efter kröningen arbetade Olaus Petri som kungens kansler och hovpredikant men de utvecklades snart åt olika håll. Redan efter två års anställning slutade han sin tjänstgöring på det kungliga kansliet.

Olaus Petris bror Laurentius Petri vigdes till ärkebiskop 1531 och kyrkans överhuvud var inte längre påven utan kungen. Olaus Petri började författa sin krönika på 1530-talet och avslutade den någon gång under 1540-talet. Gustav Vasa vände sig 1541 till Olaus Petri och bad honom att skriva en svensk krönika som skulle skildra hans framgångsrika övertagande av Sverige. Han ville dessutom själv vara med och besluta om vad som var riktigt och viktigt att skildra. Olaus Petri avböjde detta erbjudande då han inte ville skriva krönika på beställning.⁴¹ Regenten Gustav Vasa blev då sårad och, vad värre var, han blev rasande på

³⁸ Petri, *Skrifter i urval*, urval, inledning och kommentarer av Gunnar Westin Stockholm 1968, s. 243 -255.

³⁹ Petri, *En Svensk Crönika*, s. 293 - 295.

⁴⁰ Lundqvist, s. 10.

⁴¹ Lundqvist, s. 9-10.

att Olaus Petri utan hans välsignelse höll på att skriva en egen krönika om Sverige. Dessa två reformatorers syn på vem som var den överordnade makten över liv och död skilde sig betydligt från varandra. Olaus Petri ansåg att Gud ensam var den som gav sin välsignelse eller förbannelse över folks andliga förehavanden. Gustav Vasa ansåg sig vara kung av Guds nåde och därmed Guds ställföreträdare på jorden. Olaus Petri menade att kungen med Guds välsignelse rådde över det materiella och över den världsliga lagen och rätten. Gud var dock enligt Olaus Petri den som var allsmäktig och därför ytterst rådde över både det materiella och det andliga. Olaus Petri menade att prästerna representerade och tolka Guds ord för folket.

När kungen började kritisera och förbjuda det Olaus Petri predikade i Storkyrkan hävdade han att kungen la sig i det som inte var hans uppgift. Gustav Vasa hade då enligt honom blivit maktfullkomlig och övermodig. Konflikten mellan kungen och Olaus Petri blev öppen och infekterad. Då kungen läst brottstycket ur "En Svensk Cröneka" och uppfattat den som en direkt kritik till sitt styre drog han Olaus Petri och brodern Laurentius Petri inför domstol. Gustav Vasa ansåg att de konspirerade mot honom. Olaus Petri dömdes till döden men blev benådad. Kungen förbjöd Olaus Petris krönika och den fick därför inte tryckas. Olaus Petri struntade i censuren, och i hemlighet gjordes avskrifter som spreds ut i landet. Gustav Vasa motiverade de hårda tagen mot Olaus Petri genom att anklaga honom för att vara illojal och avfallen från reformationens sanna väg.⁴² Olaus Petri blev dock benådad 1541.⁴³ Frågan om att skriva en officiell svensk krönika gick då över till Peder Svart. Han var en mer kameral och lydlig undersåte och 1557 började arbetet på en krönika sådan som Gustav Vasa ville ha nedtecknad. 1558 kom den första upplagan av gensvaret på den danska krönikan.⁴⁴

2.3 Boktryckarkonsten, reformationen, språket och censuren

I och med att Johan Gutenberg i mitten av 1400-talet utvecklade boktryckarkonsten kunde exempelvis religiös och politisk propaganda tryckas och spridas mycket snabbare än förr. Plötsligt blev det tryckta ordet var mans egendom om man var läskunnig. Under 1500-talet, då självmedvetandet bland de olika folken i Europa gjorde sig gällande, började ett faktiskt

⁴² Peder Svart, *Gustav Vasas krönika*, ur inledningen av Gunnar T. Westin, s. 12 - 14.

⁴³ Lundqvist, s. 9-15.

⁴⁴ Peder Svart, *Gustav Vasas krönika*, ur inledningen till av Gunnar T. Westin s. 7- 8.

intellektuellt arbete med att skapa ett gemensamt språk för folk i de egna länderna. Överheten ville också att alla invånare skulle utveckla samma beteende och livsmönster. Den nydanade lutherska kyrkan var villig att ge all världslig makt åt fursten eller kungen om den fick behålla makten över människors tankar och själsliv. Den tyske reformatorn Martin Luther utarbetade därför en katekes med bl.a. tio Guds bud och hustavlan som rättesnöre för hur en rätt kristen människa bör leva. I kombination med husförhör och tvång att besöka kyrkan varje söndag, kan man säga att andlig livegenskap upprättades. Kyrkan och staten samarbetade mot detta mål. Reformationen av den katolska kyrkan och det svenska samhället var en uppifrån kommande förändring som också blev början till ett nationellt medvetande. Den svenske reformatorn Olaus Petri tillhörde en exklusiv skara ideologer som fick fullmakt av Gustav Vasa att reformera Sverige. Kung Gustav gav honom under ca två decennier stor personlig frihet att tolka och sprida reformationens tankar.⁴⁵

Fredrik Barths tankegång om att en utifrån kommande idé eller lära mycket väl kan röra om och skapa våldsamma förändringar för så väl den enskilda människan som för hela samhället kan appliceras på svenskarna och Sverige under reformationen. Det svepte för övrigt en proteströrelse genom Europa som vände sig mot den katolska kyrkan och läran. De människor som drogs med i denna proteströrelse krävde förändringar på väsentliga punkter för samhället och den katolska kyrkan. Reformationen spelade en mycket avgörande roll för hur Sverige skulle komma att utvecklas. Lutherdomen var en ny troslära som majoriteten av svenskarna oavsett ståndstillhörighet protesterade emot. Reformationen var en förändring som pådyvlades människorna både utifrån och uppifrån. ⁴⁶

Under många århundraden dikterade sedan överheten i detalj hur människor skulle leva sina liv. Den nya läran som reformatorerna ville ingjuta i det egna folket var inte helt främmande utan byggde på den kristna läran. Man hävdade att kyrkan och dess potentater avlägsnat sig från den ursprungliga läran. Man ansåg att de människor som arbetade inom kyrkan, särskilt de med höga ämbeten, endast tänkte på sin egen vinning. Biskoparna hade tillskansat sig stora ägor och de blandade sig dessutom i världsliga ting som exempelvis krig. De som protesterade mot den katolska ordningen menade sig kunna tolka Bibeln på ett ursprungligare och riktigare sätt än de gamla auktoriteterna i Kyrkostaten. De gamla traditionerna var djävulens verk. Om man höll sig till det Bibeln sa, skulle man kunna

⁴⁵ Göran Rystad, *Europa I världen ca 1500-1700, expansion och integration*, Stockholm 2000, s.38-42.

⁴⁶ Fredrik Barth, ur inledningen av *Ethnic Groups and Boundaries, The social Organisation of Culture Differences*, red Fredrik Barth, Scandinavian University Books, Bergen-Oslo 1969, s.14 r. 5-9.

komma närmare ursprungskyrkan och den första kristna tiden och därmed komma tillrätta med många av kyrkans problem.⁴⁷

Att kungar och furstar lät trycka Bibeln på landets eget språk gjorde det inte bara möjligt för folk som var läskunniga och att ta del av bibeltexterna, utan det gav också sådana som kungar och biskopar som hade monopol på makten en utsäglig makt över människors liv, tankar och värderingar. Det blev svårt att säga att man inte förstod och därför inte gjort det man skulle när överheten kontrollerade. Reformatorerna beskyllde katolikerna för att hålla folk i okunnighet genom att de predikade och läste texter på latin som allmänheten inte förstod. Reformatorerna skulle kunna anklagas för att hålla folk i en snäv och okunnig värld genom att de faktiskt begränsade folkets eget tänkande. Visserligen lät man folk läsa Bibeln på det egna språket men uttydningarna av densamma skulle vara i enlighet med den lutherska läran. Censuren var stenhård. Man fick enbart skriva eller läsa det överheten tillät.

3 Analys

3.1 Reformationen - ett sätt för staten att konsolidera sig

Reformationen gjorde det också möjligt för den tidiga moderna staten att konsolidera sig och avgränsa sig gentemot olika grupper i samhället men också gentemot andra stater. För att kunna avgränsa sig gentemot andra använde sig makthavare av den klassiska metoden att demonisera fienden. Det tryckta ordet på det egna språket i kombination med en enväldig kungamakt med rätt att censurera det som inte passade regimen skapade en främlingsfientlig och diktatorisk situation. I nedanstående citat deklarerade reformatorn Olaus Petri att han ville skriva en historia som var sann. Detta kräver en närmare granskning.

*[(ty thet som sant är will jach jw gerna scriffua)], [...] huru i rijket hauffer stådt vunder infödda herrar, och huru thet hauffer wordet regerat aff fremmande herskap, [...]*⁴⁸

I texten nedan slår Olaus Petri an en realistisk och saklig ton. Man kan inte förändra världens gång och man måste förlika sig med detta för att kunna leva här. Han förespråkade en religiöst pacifistisk hållning.⁴⁹ Reformatorns upprepade tal om frid i kombination med

⁴⁷ Karlsson, *Historia som vapen*, Stockholm 1999, s. 12.

⁴⁸ Petri, *En Svensk Cröneka*, s. 2-3.

⁴⁹ Petri, *En Svensk Cröneka*, s. 36.

hans hävdande att all överhet var av Gud kan ses som ett led i försöket att tysta de som var oliktankande.

*Woro förfädher hauffer försökt werldennes onda wesende så wel som wij, werlden är altijdh sich sielffo lijck, hon är altijdh bullersam och mödosam at wara vthi, Then i werldenne wara skal han moste wenia sich widh at lijdh mera ondt än gott, mera örligh och annor bedröffelse, än fridh*⁵¹

3.1.1 Ethnocentrism, en grundsten i nationalstatsbygget

På 1500-talet började man på vissa håll i Europa att på allvar försöka bygga homogena nationer. Sverige kan sägas ha varit en föregångare i detta sammanhang. Detta innebar bl. a. att länderna arbetade på ett eget skriftspråk och att de också ville dra tydligare gränser mot andra närliggande länder.⁵² Liksom Olaus Petri skrev man krönikor som hade det egna folket i fokus. Vissa använde sig av den judiskt kristna berättartraditionen. Krönikorna hade alltid religiösa förtecken och de innehöll också faktiska händelser. Då män som Olaus Magnus, Johannes Magnus och Philipp Melanchthon skrev historia, följde de den tradition som funnits inom den katolska kyrkan.

Det nya var att de nu åter också började använda sig av den antika historien. Det är enligt idéhistorikern Elisabeth Lundqvist viktigt att poängtera att en reformator som Melanchthon också använde sig av den antika och hedniska historien.⁵³ De ovan nämnda historikerna kan räknas till renässanshumanisterna som ansåg att medeltiden hade varit en mörk period i Europas historia. De menade att den antika hedniska litteraturen och konsten hade fått stå tillbaka för den kristna. Renässansmänniskorna ville nu lyfta fram antikens litteratur konst och mytologi i ljuset. De som skrev krönikor började då i sina texter referera till antika storheter som Cicero, Herodotos, Platon och Aristoteles m fl.

Lundqvist vill alltså därför inte riktigt räkna Olaus Petri till en riktig renässansmänniska i just detta hänseende.⁵⁴ Trots att Olaus Petri inte refererade till de antika författarna vill jag

⁵¹ Petri, *En Svensk Cröneka*, s. 3

⁵² Stefan Persson, "Riksgräns eller 'Riskgräns', Gränsavsnitt i Göinge vid mitten av 1500-talet", *Vid gränsen integration och identiteter i det förnationella Norden*. red. Harald Gustafsson och Hanne Sanders, Uddevalla 2006, s. 109.

⁵³ Lundqvist, s.41.

⁵⁴ Lundqvist, s. 49.

framhäva honom som just en renässanshistoriker, därför att han deklarerade att han ville skriva en historia som berättade om allt som hade hänt det svenska folket. Han ville inte utesluta det som var hedniskt eller uppfattades som obehagligt. Han ville berätta om allt men det skulle vara med det egna folket i fokus och till uppbyggelse för de enfaldiga infödda svenskarna.⁵⁵

Till skillnad från de europeiska renässanshistorikerna på kontinenten som nämnts här ovan, ville han sätta fokus på de nordeuropeiska folkens historia och myt och inte antikens historia som ju hade fokus på de sydeuropeiska folkens historia och myt. Detta att han vill berätta en historia om sitt eget folks öden och äventyr kan härledas till den judiskt kristna berättartraditionen som Olaus Petri ansåg sig tillhöra. Det Gamla Testamentet utgör som bekant berättelsen om det judiska folkets historia. Olaus Petri ansåg sig följa en god biblisk tradition då han ville skriva en historia som hade fokus på den etniskt svenska befolkningen. Han ville därför också berätta något litet om den hedniska perioden i Nordeuropas historia. De antika fablerna och sagorna nuddade han alltså bara vid och dessutom ansåg han att de inte var verkliga berättelser utan enbart mytologiska. Som god kristen avfärdade han också givetvis sanningshalten i den hedniskt nordiska berättartraditionen.⁵⁶ Olaus Petris sätt att skriva historia skilde sig inte stort från renässanshumanisternas.

Som nordisk krönikeförfattare skilde han ut sig från dem på kontinenten genom att prioritera vad han ansåg vara viktigast för det folk han menade sig representera. Då man studerar en svensk krönika får man en känsla av att Olaus Petri var en mycket patriotisk och provinsialistisk person.⁵⁷ I detta sammanhang visade han på ett mycket tydligt sätt att han främst var en reformator för sina egna landsmän. Han sökte sig bort från den för honom gamla katolska historietraditionen. Olaus Petri ville som en sann folkets man fokusera på de infödda svenskarnas öden och äventyr.⁵⁸

I en svensk krönika talade han om vad som var rätt respektive fel i Guds ögon. Viktigt var att man läste, uttolkade och levde rätt efter Bibeln. Olaus Petri var en god retoriker och pedagog och hade därför lätt för att nå ut med sitt budskap.⁵⁹

⁵⁵ Westin, *Historieskrivaren Olaus Petri*, Lund 1946, s. 29.

⁵⁶ Petri, *En Svensk Cröneka*, s. 4-6.

⁵⁷ Petri, *En Svensk Cröneka*, s.99, 138-139.

⁵⁸ Westin, *Historieskrivaren Olaus Petri*, s.29.

⁵⁹ Petri Westin, *Skrifter i urval*, ur inledningen av Gunnar T. Westin, Stockholm 1968, s.1.

Medeltiden var en tid fylld med strider mellan olika folk och riken. Bittert konstaterade Olaus Petri att det oavbrutet ingicks viktiga avtal för folket och fosterlandet som de inblandade för det mesta struntade i att hålla.⁶⁰ Av detta sa han sig ha lärt att det var bättre att lita på infödda svenska män. Han påstod utan tvekan att främmande män inte alls var lika pålitliga som svenska män. Han förklarade de infödda folkens större pålitlighet med att de som växer upp tillsammans och lär känna varandra inte så gärna vill lura varandra. Ja, att det alltså var lättare för människor som inte var bekanta att bedra varandra.⁶¹ Då jag studerar en svensk krönika så tycks striderna mera bero på vem som skall råda eller ha makten över slott och län än att det skulle bero på om man var infödd eller utlänning. I Olaus Petris egna skildringar om infödda svenska män och utländska erfar man att striderna om vem som skulle inneha makten var lika konfliktfylld oavsett om infödda eller främmande män stred mot varandra.

I en svensk krönika förespråkade Olaus Petri att alla i samhället som hade ansvar skulle jämka och hålla fred. Hans fasta förvisning var att om alla spelade sina roller rätt så skulle förhållandena i landet Sverige bli mycket bättre. Det som dock kan tyckas märkligt med Olaus Petris hållning till främlingar var att han som ung man tillbringat några år vid universitetet i Wittenberg i Tyskland. Man förväntar sig att han där tillsammans med dem som delade hans livssyn skulle ha haft några positiva upplevelser av att umgås med främlingar. Tyvärr säger de källor jag studerat att det inte finns något nedskrivet om Olaus Petris tid i Tyskland.⁶² Märkligt är det dock att han var så tyst om denna tid som både personligt och karriärmässigt så tydligt gav konsekvenser i hans liv. Både de tyska reformatorerna och humanisterna tycks utan tvekan ha påverkat honom.

Olaus Petri skapade en ny mytologi och syn på det svenska folkets ursprung som bättre skulle passa med den nya protestantiska läran. Han hävdade att tyskar, svenskar, danskar och norrmän under forntiden varit samma folk men att dessa under tidens gång splittrats och isolerats från varandra och därför utvecklats till att bli olika folk. Det resonemang som Olaus Petri för här ovan stämmer bra överens med Anthony Smith teori om *ethnies*, där han hävdar att folk som lever isolerat utvecklar egenheter som just kan knytas till deras grupptillhörighet. Olaus Petri hade också liknande antaganden om vad som kunde hända när

⁶⁰ Petri, *En Svensk Cröneka*, s. 99.

⁶¹ Petri, *En Svensk Cröneka*, s. 138-139.

⁶² Petri, *Skrifter i urval*, ur inledningen av Gunnar T. Westin s. 8.

människor av samma stam delade på sig och utvecklades i olika riktningar. Genom att stammen delade på sig och utvecklades åt olika håll bildades nya folkgrupper. Olaus Petri menade sig ändå kunna se likheterna mellan dessa broderfolk. Denna Olaus Petris ovilja att berätta om sina erfarenheter i Tyskland lämnar utrymme för funderingar om varför? Han ansåg trots allt att svenskar och tyskar hade en del gemensamt. Kan det vara så att han i mötet med de tyska lärarna och studenterna kom att få uppleva vad det egentligen innebar att vara svensk? Mina funderingar om detta ledde mig till Fredrik Barths teorier om hur vi skapar vår identitet genom att spegla oss i den/de andra. Det är i mötet med andra som vi ser oss själva så som vi verkligen är. Det är i mötet med dem som vi uppfattar som främlingar som vi kan säga detta är jag/vi.

Om nu Olaus Petri inte ville polemisera med Luther som var hans kollega och trosfrände så var detta inte så konstigt. Olaus Petri ville sköta sitt lands angelägenheter och han tyckte nog att Marthin Luther skulle sköta sitt. Olaus Petri ansåg att han hade tillräckligt med problem på hemmaplan där Gustav Vasa hotade att utarma den svenska folkkyrka som han älskade. Olaus Petri, skulle man också kunna säga, prioriterade sitt lands egna angelägenheter mer än andra länders. Detta kan sägas vara helt i linje med hans nya snäva politiska hållning. Varje land skall sköta sina egna angelägenheter och inte lägga sig i andras.

3.1.2 Olaus Petris teori om det svenska folkets ursprung

Redan i början av en svensk krönika går han in på existentiella frågor som varifrån svenskarna härstammar, vilket får sägas vara av stort intresse för denna uppsats. Olaus Petri sa att det var brukligt att tala om folkets härstamning i krönikor men att han tyckte det var vanskligt att spekulera om detta. Han menade att svenska historieskrivare före honom inte med säkerhet hade kunnat bevisa svenskarnas ursprung och att han därför inte kan ge besked om detta. Trots denna sin mening spekulerar han vidare i detta med det svenska folkets ursprung. Han säger vidare att de källor han studerat gärna ville koppla det vandringsfolk som kallas goter och som gjorde sitt intåg i Europa i slutet av 300-talet med de götar som bodde i det svenska Götaland. Det fanns historiker samtida med Olaus Petri som hävdade att dessa goters hemvist skulle vara Sverige.⁶³ Han förkastade denna teori och gav sig i stället in på något som för honom verkade vara mera troligt, då det gäller den

⁶³ Lundqvist, s. 44.

svenska härstamningen. Han höll det mer för troligt att tyskar, svenskar, danskar och norrmän kunde vara besläktade med varandra. Skälet till detta menade han låg i det att språken var så lika. Visserligen, sa Olaus Petri, hade dessa folk under vissa perioder varit isolerade från varandra men då han studerat gamla texter skrivna på dessa folks språk fann han stora likheter. Han påstår till och med följande:

*[...] Så kan man jw clareliga merkia, at Swenske, Danske och Norske, hauffua foodom warit Tydzke, the ther sich hauffua så förmeerat at the tesse land besät hauffua, ja thet hauffuer och altijdh så warit Tydzskenes sätt, at the pläggha förwijdhga sich [...]*⁶⁴

Olaus Petri räknade sedan upp alla länder som tyskarna okuperat. Här visade han att han hade samma behov som sina föregångare som skrev krönikor. Behovet att finna och måla upp ett mytomspunnet och starkt folk ur vilka de nordiska folken skulle ha sprungit. I citatet ovan hävdade han att svenskar, danskar och norrmän ursprungligen var tyskar. Han menade att det tyska folket en gång för länge sedan blivit så många att de måste utvidga sitt livsrum. De utvandrade då och byggde upp nya boplatser i Norden. Att föröka sig och att utvidga sitt livsrum påstod han också vara ett typiskt tyskt beteende. Han förtydligade sig och sa att han till och med trodde att tyskarna var de första bosättarna i Norden. Allt detta byggde han delvis på att dessa folk hade liknande språk men också på det faktum att han ansåg att de hade ett expansivt beteende och en dominerande kultur. Han valde tyskarna av samma anledning som de europeiska historikerna valde goterna. Tyskarna liksom goterna ansågs av samtiden som ett starkt och krigiskt folk. Olaus Petri upplevde dock tyskarna som mycket mindre främmande och de fanns på ett betydligt närmare håll. Man skulle också kunna tillägga att Olaus Petri faktiskt levde tillsammans med tyskarna och då funnit att svenskar och tyskar hade mycket gemensamt.

*[...] Liijkast synest mich thet wara at thet Tydzske hauffa först besätt thenna landen, så at the hauffa warit thet första folk som här boodt hauffer.*⁶⁵

Detta vittnar mer om Olaus Petris önskan att finna ett närmare släktskap med tyskarna som han delade sin tro och den protestantiska kampen med. Naturligt nog vill han hålla ett bestämt avstånd till goterna. Han trodde alltså inte på att goterna skulle ha kunnat ta sig upp

⁶⁴ Petri, *En Svensk Cröneka*, s. 8.

⁶⁵ Petri, *En Svensk Cröneka*, s. 8.

till Norden och bosatt sig där. Olaus Petri sa bestämt att man inte kunde räkna dem för svenska kungar som i främmande land hade varit kungar över goter.⁶⁶ Redan här bröt Olaus Petri med det han allra helst sa sig vilja göra, att skriva enbart om det som var sant. Han skrev själv om kungar som regerat både Sverige och andra länder. Här framträdde hans egentliga motvilja mot att goterna skulle vara besläktade med götar i Sverige, han såg dem som främlingar. I förhållande till goterna var alltså inte tyskarna utlänningar.

Längre fram i sin krönika skrev han dock att Albrekt av Mecklenburg var den förste främmande kungen.⁶⁷ Man skulle kunna säga att hans syn på vem som var främling var relativt och att detta berodde på om han fann någon eller något annat som han uppfattade som mer främmande. Han betvivlade inte att goterna hade existerat, och i sin svenska krönika tog han exempelvis upp deras maktövertagande i Rom. Olaus Petri återgav mycket måleriskt deras förehavanden och dessutom beskrev han goterna som vandaler.⁶⁸ Han valde den text han ville återge och tolkade den så som han ville. Olaus Petri kan sägas var ambivalent i frågan om sin inställning till tyskarna. Ena stunden var de moderfolk till nordborna men nästa stund kunde han benämna dem som utlänningar. Han hyste däremot visavi goterna en tydlig och stark fientlighet.

I anslutning till resonemanget om den göticistiska myten tog Olaus Petri också upp ett rykte som sa att Karl V och hans bror Ferdinand skulle vara besläktade med goterna.⁶⁹ Karl V var svåger till Kristian II och denne sökte stöd hos Karl för att återfå makten över de nordiska länderna. I ljuset av detta tycks det bli uppenbart varför Olaus Petri inte tyckte att den göticistiska myten skulle omfatta det svenska folket. Det blodbad som Kristian II ställde till med i Stockholm var utan tvekan en mycket traumatisk upplevelse även för en medeltidsmänniska som Olaus Petri vars vardag var fyllt med våld.⁷⁰ Kalmarunionen, som var ett samarbete mellan alla nordiska länder, misslyckades kapitalt.⁷¹ Bråket mellan riksrådet Sten Sture d y och biskopen, tillika unionsanhängaren, Gustav Trolle blev kulmen på det misslyckade samarbetet mellan Sverige, Norge och Danmark. Olaus Petri var utan tvekan trött på krig och därför längtade han till ett mer homogent samhälle. Han trodde att

⁶⁶ Petri, *En Svensk Crönika*, s. 18.

⁶⁷ Petri, *En Svensk Crönika*, s. 138.

⁶⁸ Petri, *En Svensk Crönika*, s. 27 - 28.

⁶⁹ Petri, *En Svensk Crönika*, s. 27.

⁷⁰ Petri, *En Svensk Crönika*, s. 292-298.

⁷¹ Petri, *En Svensk Crönika*, s. 186.

homogeniteten var lösningen på hans egna och det svenska folkets problem. Olaus Petris personliga erfarenhet i kombination med hans historiska kunskap färgade hans vision om en pånyttfödd stat. Han tog avstånd ifrån den mångkulturella staten. Olaus Petri ansåg att det var jobbigt nog för svenskarna att sinsemellan hålla sams. Då ytterligare nationer drogs in i svenskarnas konflikter så förvärrades situationen. De som förlorade på detta menade han var den svenska allmogen och de svenska riksråden.⁷²

Då han, som i citatet nedan, påstod att Kristian II skulle ha varit den förste kung som utan rättegång avrättat folk, for han med direkt osanning. Olaus Petris svenska krönika är full av kungar och regenter som anklagade och avrättade folk utan att ställa dem inför domstol.⁷³ Det var också just det han ofta klagade på, att kungar oavsett om de var infödda eller utlänningar utövade övervåld på folket. Det tycks som om hans personliga upplevelse av våldet under Stockholms blodbad hade blivit så starkt, att han inte kunde skriva så sanningsenligt som han från början hade deklarerat att han ville göra. Inte heller detta att kung Kristian II skulle vara den förste som bröt mot eder, brev och insegel kan sägas vara sant. Då man läser Olaus Petris krönika får man intrycket av att detta med att bryta eder och avtal mera var en regel än ett undantag hos kungar och regenter.

Ju längre fram i krönikan man kommer, förtydligar Olaus Petri sin ståndpunkt gällande infödda och utländska herrar alltmer. Han menade att de senare inte var att lita på, därför att de inte rätt kunde känna till den svenska lagen och rätten. Utlänningarna kunde heller inte tas med svenskarna därför att de inte förstod sig på den svenska mentaliteten. Enligt Olaus Petri var svenskarna i allmänhet franka, ärliga och snälla. Svenskarnas sätt att umgås var inte så förfinat som exempelvis danskarnas och tyskarnas. Blodbadet, som Kristian II ställde till med i Stockholm, stärkte Olaus Petris uppfattning att det var lättare för utlänningar att vara förrådiska och begå övervåld.

⁷² Petri *En Svensk Crönika*, s. 98, 162, 184.

⁷³ Petri *En Svensk Crönika*, s. 66-67, 81.

Ja, the war itt g < r> äselgitt och obarmhertigt mordt, så at aldrih aff noghon Första som Christet namn haffuer burit, är sådan förra skeedt, thet en haffuer så med itt berådt och betenckt moodh, gått til, och lätit dräpa så mongha menniskior, vtan doom emoot sina egna eedhar, breff och insegel, Och haffuer kung Christian icke allenast dräpit them til kroppen[...].⁷⁴

Olaus Petri var helt säker på sin sak då han ville bryta de myter och traditioner som hörde samman med den katolska kyrkan. Ett led i detta var att ta avstånd ifrån myten om att goternas urhem skulle ligga i Sverige. Det passade mycket bättre för reformatorn att skapa en ny myt som kopplade samman tyskar och svenskar som han ansåg hade mycket mer gemensamt.⁷⁵ Kejsar Karl V var utan tvekan en stark motståndare till reformationen. Med påvens hjälp försökte Karl att bryta det protestantiska överläget på vissa håll i det tyska riket. Då det visade sig att påven var hjälplös försökte Karl V att intensifiera kriget och slå ner protestanternas försök att dela det tyska folket religiöst och politiskt.⁷⁶ Kejsar Karls motstånd mot protestanterna var något som måste ha varit uppenbart för en reformator i Sverige. Man kan med stor sannolikhet anta att Olaus Petri ogillade Karl V. Han spred nog mer än gärna rykten vidare som komprometterade densamme. Om man antar att den katolska läran var av ondo för Olaus Petri, så kan man säga att han kände sig främmande inför den och att han därför var fientligt inställd. Olaus Petris funderade ofta över hur Sverige skulle organiseras för att svenskar inte skulle hamna i lojalitetskonflikter och våldsamma uppgörelser.

3.1.3 Olaus Petris lojalitet till de infödda svenskarna

Det är nu konstaterat att Olaus Petri inte beskrev de infödda svenskarna i någon särskilt ljus dager, snarare tvärtom. Vad var det som gjorde att han försvarade sina landsmäns dåliga beteende? Kan det vara så att Olaus Petris enkla bakgrund kan ha spelat roll. Olaus Petris far var smed och under sin uppväxt levde han förmodligen under mycket små omständigheter. Trots att Olaus Petri hade fått en erkänd status i det högre ståndet, så kände han med all sannolikhet en viss samhörighet med det enkla folket. Han hade visserligen fått sin utbildning betald av staten. Olaus Petris lojalitet var inte densamma som hos den traditionella överklassens, som när det passade den var omväxlande kosmopolitisk eller

⁷⁴ Petri *En Svensk Cröneka*, s. 294 - 297.

⁷⁵ Petri, *En Svensk Cröneka*, s.8.

⁷⁶ Göran Rystad, s.46

patriotisk. De som på den tiden traditionellt kunde få sin utbildning betald eller delfinansierad av kungen/staten kom ur det andliga eller världsliga frälset.

Det kan uppfattas som nydanande av Gustav Vasa då han i början av statsbygget sökte medarbetare ur de mindre bemedlade grupperna. Han behövde personer som inte var direkt samhällsomstörtande, men väl i grunden ville förändra och reformera det medeltida samhället. Gustav Vasa var intresserad av att gynna dem i det högre ståndet som stod honom nära, d.v.s. släkt och vänner. Men då det gällde att finna stöd för att förnya medeltidssamhället eller att bygga ut och konsolidera den tidigmoderna staten behövde han andra människor som inte var privilegierade och som dessutom var angelägna om att klättra på karriärstegen och därför var lojala. Så länge de höll med honom, alltså arbetade för att gynna kungamakten och staten framför andra intressegrupper i samhället, så fungerade relationerna mellan kungen och hans nya medarbetare. Olaus Petri var en sådan politruk som var användbar i propagandasyfte. Hans uppgifter var förutom rent administrativa också propagandistiska. Hans envisades med att hålla fast vid den av Martin Luthers teser som gav överheten en oinskränkt makt.

*Ingen överhet finnes som icke är av Gud; all överhet som finnes är förordnad av Gud. Därför, den, som sätter sig upp mot överheten, han står emot vad Gud har förordnat [...]*⁷⁷

Det ovan nämnda förhållandet var givetvis mycket gynnsamt för kung Gustav Vasa och hans familj och vänner. Olaus Petri fick verkligen uppleva hur det var att vara kungens gunstling men han fick också ta konsekvenserna av att ha varit olydig och misshagat kungen. Kungen anklagade honom för illojalitet och för att ha övergett sin protestantiska tro. Kungen trodde då att Olaus Petri ångrat sig och hemfallit åt katolicismen som han hatade mer än något annat på jorden. Man skulle, lite ironiskt, kunna säga att Olaus Petri faktiskt föll på eget grepp, då han förordade att undersåtarna blint skulle lydda överheten. Han var inte beredd på att det skulle drabba honom själv. Olaus Petri hittade i en äldre krönika en person som hade ett levnadsöde som liknade hans eget. Marsken Tyrgils Knutzson. Enligt Olaus Petri hade han varit en trogen och lojal förmyndare och regent åt Magnus Ladulås söner. Denne blev också orättfärdigt behandlad av överheten och då det

⁷⁷ Dr Martin Luthers *Lilla Katekes*, med kort utveckling. Av konungen gillad och stadfest 1878. 1975. s. 117.

uppstod oro och osämja mellan bröderna fick han verkligen plikta med livet,⁷⁸ Olaus Petri som hade varit med om att förbjuda helgondyrkan hade nu sina egna ”helgon” som han såg upp till.

3.2 Överheten och undersåtarnas roller

Medlemmar i folkungaätten sökte vid ett tillfälle upp kung Magnus⁷⁹ och talade om för honom att de ogillade att han satte utlänningar att bestämma över dem. Då de inte fick gehör hos sin kung, tog de saken i egna händer och lät döda den danske stormannen Ingemar. Kung Magnus lät folkungarna tro att han var införstådd med vad de gjort, alltså att de bara gjort vad infödda svenska män borde göra och att han inte hade något att invända mot detta. Men så fort saken hade lagt sig och alla trodde att krisen var över, ja då lät han hämta mördarna till Skara, för att snarast låta hugga av deras huvuden och detta som straff för att de satt sig upp mot hans vilja. Olaus Petri menade att de svenska männen dödat den danske stormannen Ingemar därför att de inte tålde att kungen satt utländska över dem.⁸⁰

Olaus Petri tog parti för Folkungaätten. Han resonerade så här: visst var det fel av folkungarna att sätta sig upp mot sin rätta överhet, men i slutänden var det kung Magnus som bar huvudansvaret för att det hela slutade med blodspillan. Kung Magnus om någon kände sina infödda svenskar, som var plumpa och grova i sina åthävor. Varför skulle han då pröva dem så här, genom att tvinga dem att umgås med bildade och överlägsna danskar och tyskar? Det kunde bara ledda till bråk. Detta menade Olaus Petri var något som kung Magnus kunde ha förutsett och förhindrat. Gud stod dock aldrig på upproriska mäns sida för överheten var tillsatt av Gud. Gud var trofast och rättfärdig och kom i slutändan att straffa dem som inte spelade sina roller rätt. Gud kommer att straffa kung Magnus och alla andra kungar och furstar för deras bruk av övervåld. Man märker riktigt hur ont det gjorde i Olaus Petri och hur upprörd han var över att infödda svenska män skulle behöva utsättas för denna förödmjukelse, att känna föraktet från de utländska männen. Här lyser riktiga fosterlandskänslor fram i hans kröniketext. Som den sanne reformator och lärare han var läxade han upp både kung och undersåtar. Budskapet här nedan var tydligt. Människorna hade tilldelats olika roller av Gud, och de skulle hålla sig till dem och uppfylla dem väl. Det

⁷⁸ Petri, *En Svensk Cröneka*, s. 90 - 96.

⁷⁹ Förtydligande: Här handlar det om kung Magnus som också hette Magnus Birgersson och kallades Magnus Ladulås, s.84.

⁸⁰ Petri, *En Svensk Cröneka*, s.81-82.

var oansvarigt av överheten att blanda utlänningar med infödda svenska män. Det straffade sig!

*[...] Offuerheetenne är swerdet befalt, biwde ingen annar til at tagha thet vian befalning, Men thet skal doch offuerheeten weta, at såsom vndersåterne är forbudit gripa til swerdh, szå är och henne forbudhit, at misbruka swerdet, och thå misbrukas thet när ther görs offuerwold med, Och såsom vndersåterne är förbudhit at göra vpror, så är och öffuerheetenne forbudit at giffua them tilfelle til vpor [...]*⁸¹

Så resonerade Olaus Petri vidare och menade att i detta fall hade överheten provocerat undersåtarna att göra uppror, genom att kung Magnus satt utlänningar över dem. Olaus Petri beskrev visserligen svenskarna på ett sätt som kan uppfattas som nedsättande, men det råder inget tvivel om att han ytterst gjorde detta för att han ansåg att de dock trots sina dåliga manér inte skulle behöva känna sig underlägsna i det land där de var födda. Så här beskriver han sina landsmän:

*Swenska män hauffa wel then art och sätt med sich, at the äro plumpachtige och grooffue i theras åthäffuor, Så äro the doch likawel stoorsinnade, och dristoge, och wilia icke warda forachtade, och ther fore the offta kompne på obestond med fremmande män som them forachtat haffua.*⁸³

Olaus Petri hävdade att kung Magnus borde ha kunnat avstyra att danskarna hade visat ett överlägset beteende mot svenskarna. Hans argument för att ansvaret helt och hållet skulle läggas på kungen var att svenskarna var för okunniga och barnsliga för att ges något eget ansvar. Olaus Petri hade den sanne missionärens och pedagogens syn på problemet: den okunnige kunde inte lastas för sina handlingar. Svenskarna hade enligt Olaus Petri inte haft samma möjlighet att öva upp sin sociala kompetens som folket på kontinenten. Hans argument för att svenskarna inte kunde hållas ansvariga för sina handlingar var att de av naturen var klumpigare och känsligare men att de också blivit kristnade senare än folken på kontinenten. Olaus Petri trodde att det kristna sättet att leva bidrog till ett bättre beteende och levnadsmönster. Han menade att så länge de infödda svenskarna var socialt

⁸¹ Petri, *En Svensk Cröneka*, s. 82.

⁸³ Petri, *En Svensk Cröneka*, s. 82.

efterblivna var det deras rättighet att få vara som Gud hade skapat dem. De som ville bibringa svenskarna ett bättre beteende måste rätt känna dem som människor men också respektera deras seder och bruk Det måste med andra ord vara de infödda svenska herrarna som bäst kunde förstå sitt folk som också skulle få ansvaret att fostra dem. Den infödde skulle inte behöva anpassa sig till främmande folks seder och bruk i sitt eget land. Man frågar sig dock hur de infödda svenskarna någonsin skulle kunna lära sig att föra sig gentemot andra då de skulle avhållas från att umgås med främmande människor?

Olaus Petris strategi och metod för fred kan sägas var rätt feg, men mot bakgrund av medeltiden och de ständiga försöken och misslyckandena med att bilda allianser mellan folk och över landsgränser är det inte förvånande. Olaus Petris tankegångar var alltså inte uteslutande konstiga. Det som dock kan tyckas mycket märkligt är att han tillsammans med Gustav Vasa införde reformationen mot folkets vilja. Man kan också säga att kristendomen var en främmande religion som också införts mot folkets vilja. Han tyckte egentligen inte att det som kom utifrån var enbart skadligt, utan för honom var det en fråga om vem som skulle bestämma vad som var rätt och fel. Tyvärr kan man inte av skildringarna i Olaus Petris egen svenska krönika finna argument för att svenskarna skulle ha haft det bättre när de infödda herrarna härskade över dem. De infödda herrarna såg till att sko sig själva och sina släktingar. Gustav Vasa som gjorde just detta var en nära allierad till Olaus Petri. Olaus Petris misslyckades grundligt med att hålla sig till sanningen.

3.2.1 Olaus Petris rättsuppfattning, om löften, löftesbrott och förräderi

Rakt igenom sin svenska krönika skrev han om de regenter som ville hålla fred och de som bara ville stifta tvedräkt och utöva brutalitet mot sitt folk och sina motståndare. Han tyckte sig ha lagt märke till att det inte alltid var den som var mest lämpad som fick eller tog makten i landet. Han menade trots allt att undersåtarna skulle lyda sin överhet i allt.⁸⁴ Detta i enlighet med den lutherska läran som sa att all överhet var tillsatt av Gud. Undersåtarna skulle ha tålamod med överhetens övervåld, för tids nog straffade Gud dem. Alla som bröt avtal, var svekfulla eller provocerade fram krig skulle komma att straffas hårt av Gud. I den reformatoriska ideologin drevs tesen om att människan hade en trålbunden vilja.⁸⁵ Budskapet till folket var att de själva inte kunde förändra sin verklighet. Det var alltså inte

⁸⁴ Petri, *En Svensk Crönika*, s. 52.

⁸⁵ Lundqvist, s. 29.

tal om någon ömsesidig respekt utan snarare förespråkade han ett totalitärt system. Olaus Petri har utan tvekan en deterministisk tro. Oavsett hur en människa agerade, så var det ändå Gud som hade den avgörande makten över livet och döden. Människan skall alltså inte agera utan att först ha rådfrågat Gud.

*[...] gugh haffuer sielf skickat öfferheetena, ther före pläghar han och förswara henne, och segher han at theen som griper til swerdh, han skal döo för swerdh
[..]⁸⁶*

Ett tema som ständigt återkom i hans resonemang var hur en god kung skulle vara. Det var viktigt att en kung höll sitt ord.⁸⁷ Löftesbrott var en dödssynd. Den som svurit en ed där Guds namn åberopats skulle, för att anses vara en god herre, hålla den. Olaus Petri beklagade sig upprepade gånger över att det i de gamla krönikorna omnämns högt uppsatta män som svor eder till höger och vänster, men som när det kom till kritan inte höll dem. Ederna som dessa herrar svor var enligt honom långa, många och svåra, men att de som svor vid Gud sällan höll dem. Ett av de största löftesbrotten gjordes enligt honom av kung Kristian II. Han svor vid Gud att allt ont som svenskarna utsatt honom för skulle vara glömt och förlåtet. Trots löftet om att allt skulle vara förlåtet så dödade Kristian många ur den svenska högadeln men också flera oskyldiga borgare.

Olaus Petri menade att det var djävulens påfund med långa och många eder. Djävulen visste, enligt Olaus Petri, att människan var svag och därför också lätt föll för frestelsen att göra det svekfulla och onda. Enligt Olaus Petri skulle löften vara möjliga att infria, för först då var de goda. Han hävdade att det var bättre förr, då tro och ära var en hederssak. Men enligt Olaus Petri hade detta med tro och ära med tiden minskat i betydelse för människorna, de hade ersatt hederskodexen med eder, brev och insegel.⁸⁸ Ett av många exempel på löftesbrott som Olaus Petri med målerisk dramatik beskrev var Birger Jarls svek mot Folkungaätten. Folkungaätten som en tid hade varit försvagad hade börjat förkovra och förstärka sig, de utgjorde ett hot mot Birger Jarls ställning. De skulle träffas och dagtinga, alltså komma överens om något. Till platsen för dagtingan skulle Folkungarna få fri lejd, man skulle inte strida eller ligga i bakhåll för varandra. Folkungaättens representanter

⁸⁶ Petri, *En Svensk Cröneka*, s. 82.

⁸⁷ Petri, *En Svensk Cröneka*, s. 80.

⁸⁸ Petri, *En Svensk Cröneka*, s. 99.

förlitade sig på denna överenskommelse och blev förrådda av en man som ansågs ha gjort mycket för att förena de två stridande ätterna i Sverige, Eriks- och Sverkerätterna.

*[...] ther Ffolkungar, frij och szeker leyde til, ther monga swåra eedher giordes vppå, at the skulle komma offuer broona med them til ordha, hwilkit och så skedde [...] Men så snart at the kommo offuer broona, läät Birger Jarl tagha them widh halsen och hugga hoffuudet aff them, Och thå wardt Folkunga slechten så forlagd at hon epter then dagh aldrig retzliga kom til macht igen [...]*⁸⁹

Kung Birger hade gjort mycket som var gott för att ena svenskarna, men för detta svek och förräderi, menade Olaus Petri, var det ingen som kom att prisa honom. Tankarna om det gruvliga i förraderiet var något som Olaus Petri kämpade med. Detta bottnade delvis i hans egna erfarenheter men också i hans historiska lärdom. Inte bara händelserna kring Stockholms blodbad utan också det svek som han senare i livet fick uppleva från kung Gustav Vasa kom att prägla hans rättstänkande och historieskrivande. Det skärpte hans vaksamhet mot orätt och övervåld på dem som han ansåg var infödda svenskar. Upplevelserna var dock personliga och det gjorde honom också mindre saklig för att inte säga partisk. Gustav Vasa inte bara tog avstånd från honom utan han upplevde Olaus Petri som ett hot och ville avrätta honom.

Olaus Petri var en idealist medan Gustav Vasa hela tiden varit en realpolitiker. Olaus Petri var mycket besviken över detta och han sökte medvetet efter paralleller i historien om lojala män som likt honom själv blev ratade och förrådda då de inte till punkt och pricka följde sina herrars vilja. På så sätt försökte han att rehabilitera sig själv och finna en slags försoning med den verklighet han levde i. I hans svenska krönika finns det flera exempel på hans tankar kring löftesbrott och förräderi. Längre fram i sin krönika satte Olaus Petri löftesbrottet i samband med främlingar.

I tidigmodern tid kunde också den uppfattas som främling som kom från en annan by, ett annat härad, ett annat landskap eller för den delen en som hör till en annan ätt. Detta med vem som var fiende var då liksom nu ett relativt begrepp. I den kristna läran har alltid en dimension betonats mycket starkt och det är kärleken och tilliten till medmänniskan samt förlåtelsens kraft. Olaus Petri hävdade här nedan att det var en kristen människas plikt att också lita på sin fiende och att hålla sig till sanningen i alla lägen. Han menade att det inte

⁸⁹ Petri, *En Svensk Crönika*, s. 66 -69.

var tillåtet för en människa som säger sig tro på Gud, att svära eder i Guds namn och sedan bryta dem. För att en kristen människa blev utsatt för orätt var det inte automatiskt tillåtet för henne att hämnas. Här förespråkade Olaus Petri återhållsamhet som gränsar till passivitet. Den kristna människan får inte hämnas för det sköter Gud själv om. Rollfördelningen i den lutherska läran var alltså klar och tydlig. Om alla aktörer höll sig till sina givna roller, så skulle livet bli mindre våldsamt och mer fridsamt. Olaus Petri hävdade i nedanstående citat att man måste kunna lita på fienden och själv hålla sig till sanningen. Olaus Petri frågade sig hur man annars skulle kunna bana väg för fred mellan människor som bråkade eller krigade.

ther han så förräderliga toog thenna Ffolkungar aff dagha, ty at man är plichtig halla sina fiender troo och sanning, Och hwar ordh och ära icke hallas skulle, emellen them som är fiender äro, thå wore inghen wägh eller middel til noghon godh fridh eller vuplagh [...] Fförrädahre skal man med förräderij winna, Så moste thet doch med beskeedh förstondet warda, Ty thet är jw aldrigh lofflight at förrådha noghon med falska eedher, Gudh hauffuer then domen kort aff sagt, at man icke skal bruka hans namn fáfengt, hwarken emoot frynt eller fienda, Fförräderij är en sådan odygd, at ther skal höra mykit til, om hon skal kunna bliffua lofflighen [...]. Oss är icke strax loffligit at göra orätt, at oss är orätt skeedt, Jach må icke för then skul stiela i frå min granna at han hauffuer stolet i frå mich, Jach skal sökia the middel som ärlighen och förswarlighen äro ther han må straffas med [...].⁹⁰

3.2.2 Olaus Petris syn på svenskar kontra utlänningar

Olaus Petri var mycket tydlig med att markera sin tillhörighet.⁹¹ Han deklarerade klart sitt ställningstagande på flera ställen i sin svenska krönika. Olaus Petri var tillfreds med att kristendomen kommit till Sverige. Han menade också att kristnandet av svenskarna tagit längre tid än nödvändigt, detta därför att de första missionärerna gått fram alldeles för brutalt. I Uppsala hade missionärerna rivit ner avgudabilder och gjort svenskarna våldsamt arga. Olaus Petri menade att det hade varit bättre att vinna svenskarnas hjärtan för Gud än att riva deras avgudar. Han menade sig veta hur man rätt predikade för det svenska folket så

⁹⁰ Petri, *En Svensk Cröneka*, s. 66 -69.

⁹¹ Petri, *En Svensk Cröneka*, s. 139.

att de kunde ta kristendomen till sina hjärtan.⁹² Det som var ett stort huvudbry för honom var att det svenska folket av honom själv och andra folk uppfattades som rätt klumpigt, burdust och våldsbenäget. De var snara att ta till våld och var inte tillfreds förrän de fått hämnas, vilket ju inte var förenligt med det liv som en kristen människa förväntades leva. Olaus Petri sa därför att det nog skulle komma att ta lång tid att få dessa nordbor och naturmänniskor att bli någorlunda kristnade och civiliserade. Många hade fått hjälpa till för att kristna Sverige, det var främst engelsmän och tyskar som hade ägnat sig åt missionsarbete bland svenskar.⁹³ Olaus Petri hävdade att de utlänningar som kommit in i landet för att missionera inte alltid hade förstått sig på de komplexa nordiska vildarna, som på en och samma gång var snälla, sävliga, känsliga men också gensträviga och våldsbenägna. Då svenskarna i allmänhet var enkla och okunniga så blev de också lätt offer för de bildade främlingarna som kom från kontinenten. Svenskarna hyste visavi utlänningar en stark underlägsenhetskänsla och de kände en stark misstro till exempelvis tyskar, danskar, italienare.

Utlänningar, menade Olaus Petri, vistades inte i Sverige för svenskarnas bästa utan de använde enbart sina kunskaper, färdigheter och religiösa föreställningar för att underkuva det svenska folket. Ja, de rent av ville suga ut dem och tillintetgöra dem.⁹⁴ Han trodde inte längre på en universell kristen kyrka, utan menade att vart och ett folk måste utveckla sin religion och sig själva.⁹⁵ Vart och ett folk måste lära sig att göra det goda för det egna folkets bästa.

Han såg situationen i Europa som rörig och menade att övervåldet hade sin grund i att folk blandade sig i varandras angelägenheter. Broder stod mot broder, fader mot son och ätt mot ätt. Detta menade han måste få ett slut, och att alla i Sverige, allmogen, frälset och kungen, måste ta ett gemensamt ansvar för att få slut på den inre och yttre splittringen. Svenska herrar kan bygga hur många slott de vill men om de vill ha Gud och allmogen med sig skulle de hålla sig till svensk lag och rätt. Sverige var, menade Olaus Petri, ett stort land med en mycket oländig terräng som de som var infödda väl kände till. Svenskarna, menade

⁹² Petri, *En Svensk Cröneka*, s. 39 -40.

⁹³ Petri, *En Svensk Cröneka*, s. 54.

⁹⁴ Petri, *En Svensk Cröneka*, s. 125-126, 152-153.

⁹⁵ Petri, *En Svensk Cröneka*, s. 139

han, regerades mycket bättre med välvilja än stränghet.⁹⁶ Man måste börja lära sig lita på de människor som stod en närmast innan man kunde börja förlita sig till andra folk. Att kunna hålla löften och betänka att man svurit vid Guds namn, var exempelvis avgörande för om man lyckades bli en bra eller en dålig ledare. Då det gällde främlingar menade han att de alla bara var ute efter en sak, att så split och att sko sig på de infödda svenskarna.

I näst kommande citatet påstod Olaus Petri att bönderna likt villebråd avrättades av tyskarna då de visat sitt missnöje över att några bland dem blivit dödade. Han menade att det främmande folket gjorde som de ville och att ingen straffade dem, därför att de struntade i svensk lag och rätt. Man kan skönja att han nog tyckte att det var böndernas rätt att försvara sig mot orättfärdigheten de utsatts för. Här, som på andra ställen i en svensk krönika, blir hans tendens att försvara den egna allmogen mot främmande herrar uppenbar. Han frångick därmed den lutherska synen som han annars företrädde, detta att överheten alltid hade rätt att ta till våld mot uppstudsiga undersåtar.

Olaus Petri tycks säga att Gud bara krävde blind lydnad från allmogen då det var infödda svenska herrar som regerade. Olaus Petri var klart emot att människor födda i utlandet skulle styra Sverige, därför hade allmogen här all rätt att hämnas överhetens våld själva och inte vänta på att Gud så småningom skulle hämnas åt dem. Då överhet var utländsk fanns det ingen anledning att respektera eller ens acceptera deras regemente. All överhet var plötsligt inte längre av Gud. Olaus Petri tycks mena att det bara var de infödda herrarna Gud sagt att man måste lyda inte de utländska.

*[...] ty at thet Tydzka hofffolket som hertogana hade skoonade hwarken wener eller owener, och sedhan thet Tydzke woro lagde kring om stählerne gjorde the altijdh stoor skadha på bönderne som ther om kring bodde, besynerliga widh Suederköpfung slogo the monga bönder i hääl, för thet at the hade dräpit noghon Tydzkar som them wille skinna och röffua, Och stodh thå ganska illa til i landet, epter thet at thet främmande folkit gjorde thet the wille, och intit straff gick ther epter [...]*⁹⁷

Olaus Petris bestämda uppfattning var att de infödda herrarna mera respekterade den svenska lagen och rätten och att den svenska allmogen därmed var mera rättssäker med sina egna landsmän som regenter än med utlänningar. Olaus Petri var i alla hänseenden en

⁹⁶ Petri, *En Svensk Crönika*, s. 156 - 157.

⁹⁷ Petri, *En Svensk Crönika*, s.98

mycket motsägelsefull man. Å ena sida var alla folk lika goda kålsupare, men å andra sidan var det egna folket mer pålitligt. Hans resonemang i början av en svensk krönika var att alla folk tenderade att berömma och upphöja sig själva medan de i förklenande ordalag talade om andra folk. Konstateras kan att Olaus Petri, lika lite som någon annan svensk historieskrivare före honom, klarade av att förhålla sig saklig till den text han valde att skriva om. Den högstämda ambitionen att skriva så sanningsenligt som möjligt föll platt till marken, då han påstod att utlänningar nog var opålitligare men också brukade mer våld mot de infödda än svenskarna. Olaus Petri var främlingsfientlig och ju närmare hans egen tid krönikan kom ju mer fientligt inställd blir han mot utlänningar. Från början var hans tes att alla herrar oavsett om de var infödda svenskar eller utlänningar brukade överväld mot befolkningen. Men med tiden ändras hans uppfattning radikalt.

Olaus Petris kristna retorik om att lita till andra, också till dem som man var i konflikt med, tycks bara vara gångbart inom den etniskt svenska gemenskapen. Då det kom till utlänningar så höll inte den föresatsen. Detta är inte förvånande därför att det var helt i linje med den nya lutherska synen på medmänniskan. Reformatorerna ville medvetet stänga ute den delen av den kristna traditionen som var världsomfattande. Man tog avstånd ifrån att människor faktiskt kunde lära sig att leva tillsammans trots olikheter. Detta att älska sin nästa oavsett vem han är, är en central kristen tanke som har burits genom historien. I Olaus Petris protestantiska värld var det bara etniska svenskar som kunde visa varandra förtroende, respekt och kärlek. En främling, menade Olaus Petri, kunde inte förstå sig på den infödda befolkningen och deras lagar och regler för samlevnad, därför var det bättre att hålla sig till sitt eget.

Enligt Olaus Petris kristna retorik stod kampen i grunden inte mellan de olika folken, utan egentligen var det en kamp mellan Gud och djävulen, alltså en kamp mellan det goda och det onda. Detta utkämpades inte främst mellan människor utan inom den enskilda människan. Enskilda människor och hela folk skulle jobba på att förbättra sig själva genom att läsa Bibeln och rådgöra med Gud och hans representanter på jorden. Olika individer och folk skulle inte lägga sig i varandras angelägenheter. Om någon eller några nu nödvändigtvis skulle lägga sig i varandras ärenden, fick det bli de som var närmast besläktade med varandra. På grund av detta så lekte också lika barn bäst. Olaus Petri ansåg

¹⁰⁰ Petri, *En Svensk Crönika*, s. 99.

att man inte skulle blanda olika folk för att på det viset begränsa våldet så mycket som möjligt. Var och en var alltså sin egen lyckas smed.

Eens mandz eeghen infödda ära och redligheet gör meera ther til at ordh och lyffte hållen warda, än monga eedher, breff och insigel, och iw meera eedher och forpflichtelse then eene begierar aff then andre, jw mindre troor han honom [...]
100

Här hävdade han med all önskvärd tydlighet också att, då krångliga eder, avtal och förpliktelser gjordes var djävulen närvarande. Han blandade sig i och arbetade för att löftena skulle bli brutna. Djävulen var i allra högsta grad levande och närvarande i Olaus Petris svenska krönika.

*Så skal man thet och besinna at jw swårare eedher, breff och forpflichtelse som giorda warda, jw meer legger dieffuulen sich ther emellan at thet skal brutit warda, och med stoor eedher giffues honom stoor tilfelle til at blanda thet ondat emellen.*¹⁰¹

En rätt kristen måste vara på den sida som lände till det som var gott och gav frid åt många. Om man var kung eller furste skulle man vara beredd på försoning och framför allt avstå från övervåld. De kungar och regenter som inte i tid besinnade detta gick det riktigt illa för. Så menade då Olaus Petri, att det gick illa för Birger Jarls söner, för att Jarlen förrådde Folkungaätten. Olaus Petri var mycket medveten som sin etniska tillhörighet, han talade om sitt folk som svenskar och hans beskrivning av dem kan inte sägas vara förskönande utan tvärtom ansåg han att de var obildade, känslösamma och våldsamma.

Hans analys av situationen var att de danska gästerna inte bara hade främmande seder och bruk utan de var på många sätt också skickligare än sina svenska värdar. Detta gav upphov till mindervärds komplex hos de infödda svenskarna vilket gjorde dem harmsna och hämndlystna.

¹⁰¹ Petri, *En Svensk Cröneka*, s. 99.

¹⁰⁴ Petri, *En Svensk Cröneka* s. 14 .

3.2.3 Tyskar och danskar de främsta antagonisterna

Inte så överraskande var det tyskar och danskar som sågs som de främsta antagonisterna. Det var med dessa man främst idkade handel och skapade nära relationer genom äktenskap och allianser i krig. Man påverkade varandra socialt och kulturellt. Enligt Olaus Petri var samarbetet med dessa länder inte särskilt gynnsamt för Sverige och svenskarna, tvärtom, eftersom tyskar och danskar enligt honom var mer utvecklade och förfinade än svenskarna så uppstod ständigt problem ifråga om umgänge, ekonomi och makt. Olaus Petri påstod att tyskar och danskar alltid tenderade att sko sig på svenskarnas bekostnad. I det fall det skulle dagtingas eller avtalas om något och svenskarna upplevde sig underlägsna eller förrådda så hämnades de å det gruvligaste på utlänningarna. Enligt Olaus Petri föranledde detta att kungen, som hade ansvar i landet, fick straffa sina godmodiga men obildade, rättrådiga och känslösamma infödda undersåtar genom att vara brutal och bruka övervåld. Olaus Petri förkastade alla allianser över landsgränsen. Han menade visserligen att tyskarna och svenskarna hade ett gemensamt ursprung men han konstaterade dock att dessa folk utvecklats åt olika håll. Tyskarna var inte bara mer taktiska utan också fler, rikare och hade lättare för att organisera sig än svenskarna. Olaus Petri ansåg däremot inte att engelsmännen utgjorde något hot. De har enligt hans förmenande bara skickat biskopar och arbetat hårt för att kristna svenskarna. På 1200-talet hade de också hjälpt till att bygga upp den svenska administrationen.¹⁰⁴

3.2.4 Olaus Petri uttrycker tydligt sin främlingsfientlighet

Olaus Petris främlingsfientliga attityd blev uppenbar då han talade om Albrekt av Mecklenburg som den första utlänningen som blev vald till att styra över svenskarna sedan Sverige kristnades. Han beskrev dessutom Albrekts regim som ett praktexempel på hur illa det gick för svenskarna då de lät främlingar ta herraväldet över dem.¹⁰⁵ Som påpekats tidigare menade Olaus Petri att svenskar överhuvudtaget inte skulle vara i lag med utlänningar.

¹⁰⁵ Petri, *En Svensk Cröneka*, s 137 - 139.

*[...] at the fremmande som konungen hade i sin gårdh wore i mongh stycke skickligare än de Swensske, ther fore förhooffue the sich offuer them, Men thet misshagade the Swenska stoorligha at the så förachtade wor [...]*¹⁰⁶

Hans uppfattning var den att det skulle komma att ta lång tid att bilda svenskarna, så att de kunde mäta sig med sina europeiska släktingar och vänner. Det förefaller som om en medeltidsmänniska som Olaus Petri satte likhetstecken mellan kristendom och bildning. Kunskap och makt hänger som bekant nära samman. De infödda svenskarna beskrevs av Olaus Petri såsom ädla vildar. Den infödde svensken agerade bara utifrån sin begränsade förmåga och kunskap.¹⁰⁷ De infödda herrarna kände de sina, därför var det bättre för alla parter att det var de som styrde riket. De fanns gamla hävdvunna lagar som reglerade relationerna mellan den svenska allmogen och de inhemska herrarna som styrte landet genom tiderna. Dessa bestämmelser menade Olaus Petri gav den svenska allmogen en viss rättställning gentemot en svensk överhet.¹⁰⁸ Det verkar trots detta som om Olaus Petri ville förmedla att härskare oavsett härkomst i alla tider både tillskansat sig och behållit makten genom att bruka övervåld och missbruka sin makt.¹⁰⁹ Hans slutsats var ändå den att det blev mindre blodspillan om de infödda herrarna regerade.

Han hävdade att det var viktigt att bibringa svenskarna den kristna bildningen men att det dock gjordes bäst av dem som kände folket bäst, underförstått det svenska prästerskapet. Att det tagit så lång tid att bilda svenskarna berodde på att de som missionerat tidigare varit okunniga om svenskarna och deras sedvänjor. Det borde enligt Olaus Petri ha gjorts med en förkunskap och respekt för de infödda svenskarna. När den kristna bildningen var som bäst skulle den vara ett redskap för människan så att hon inte agerade instinktivt, utan med självkänedom och besinning.¹¹⁰ Enligt Olaus Petri var det därför viktigt att människan i alla livets lägen rådfrågade Gud innan hon skred till handling.¹¹¹

Olaus Petri hävdade att det var först då medlemmar av kungahuset och rådsaristokratin inte kunde enas om hur makten skulle fördelas, som de i vredesmod drog in utländska herrar för

¹⁰⁶ Petri, *En Svensk Cröneka*, s. 80-81.

¹⁰⁷ Petri, *En Svensk Cröneka*, s. 82.

¹⁰⁸ Petri, *En Svensk Cröneka* s. 87, 201.

¹⁰⁹ Petri, *En Svensk Cröneka*, s. 52.

¹¹⁰ Petri, *En Svensk Cröneka*, s. 68.

¹¹¹ Petri, *En Svensk Cröneka*, s. 76.

att hämnas på varandra.¹¹² Detta menade han ledde till anarki och rättslöshet för allmogen. När konflikterna bredde ut sig och också innefattade utlänningar, blev det kostsamt för bönderna, de blev inte bara brutalt nedslagna utan de måste också arbeta i sitt anletes svett för att bekosta krig som de inte tyckte angick dem. Olaus Petri önskan var att få stopp på dessa för honom utsiktslösa konflikter. Han förespråkade därför en stark kungamakt med ärftlig tronföljd, men också ett slut på utländsk inblandning i angelägenheter som rörde Sverige. Olaus Petri hävdade att Albrekt började missbruka sin makt så fort han tillträdde som kung i Sverige. Han sa med bestämdhet att svenskarna var offer för en tysk invasion och att Albrekt föraktade svenskarna och därför tog med många tyskar in i landet. När Olaus Petri här talade om svenskar menade han bara de infödda svenska männen i råds aristokratin.

Våldsmonopolet gav kungen och hans anhängare en möjlighet att sätta kraft bakom orden. Visserligen var allmogen också infödd men den beskrev han ofta som splittrad och deras uppgift var heller inte att representera landet. Allmogen var vid denna tid mer benägen att försvara sina landskap, sina gamla seder och bruk samt sina rättigheter som var beskrivna i de gamla svenska landskapslagarna. Bondebefolkningen var mest intresserad av den kungamakt som kunde bevara freden och hålla ner skatterna. Bönderna hade en stark motvilja mot förändringar och de ville behålla sina traditioner. Den svenska adeln kämpade däremot mot den utländska adeln för att få behålla sina privilegier och makten över undersåtarna. Den svenska adeln ansåg att medlemmarna i rikets råd skulle ha ensamrätten då det gällde att stifta nya lagar. Allmogen talade ofta om att de ville hållas sig vid goda gamla lagar och sedvänjor.¹¹³

¹¹² Petri, *En Svensk Cröneka*, s. 118 -169.

¹¹³ Petri, *En Svensk Cröneka*, s. 181.

[...] Och epter som nw berört är, at konung Albrekt war then förste fremmande konung som Sverige hade sedan Christendomen hijt i landet kommen war, så seer man strax aff hans regemente, hwad vnder fremmande herskap förmoendes är, Med fremmande sehder herrar kommer mykit fremmande folk, med fremmande sehder, ther landzens inbyggieare warda förtryckte och vnderkuffadhe med, Och är thet naturligt at herren hauffer mera kerlek til sina eeghna landsmän och setter mera troo til them, än til the andra, och ther före warda landzena infödda män förachtade och förarmade, och vthländzske män warda rijktadhe, Så gjorde thenne konung Albrekt, han ladhe the Swenska skatt öffuer skatt vppå, at han skulle göra sina landzmän rjka [...] ¹¹⁴

Tyskarna anförtröddes också förvaltningen av de flesta slotten. Svenskarna, menade Olaus Petri, fick nu klara sig själva bäst de ville, för Albrekt brydde sig inte om deras välfärd. Han påstod att kung Albrekt för att få igen Skåne krigade mot danskarna mer och aggressivare än någon annan svensk kung före honom.¹¹⁵ Kung Albrekt beskylls även för att öka skattetrycket mot alla infödda svenskar. Olaus Petri påstod att Albrekt också ville utvidga tyskarnas livsrum i Sverige på bekostnad av svenskarna. Han talade vidare om att rikets råd och menige adel vädjade till kung Albrekt för att få lösa tillbaka de svenska egendomarna som han givit utlänningarna. De ville hjälpa honom med hans skulder och därmed få rikets finanser på fötter igen, och villkoret för detta var att han bröt allt samröre med den tyska adeln. Albrekt menade att det var omöjligt för honom att avstå från sitt folk. Albrekt var visserligen son till den svenskfödde kungen Magnus syster Euphemia, men han var också den gamle tyske hertigen Albrekt av Mecklenburgs son. Han var fostrad i Tyskland och Olaus Petri menade att han därför kände en starkare samhörighet med tyskarna.¹¹⁶

Olaus Petris resonemang om att Albrekt bara för att han var tysk och främmande skulle ha förtryckt och brukat mer övervåld än svenska regenter före honom var direkt främlingsfientligt. Man kan lätt pröva hans påståenden genom att jämföra med vad han skrivit om exempelvis Birger Jarl och hans söners regemente. Rakt igenom sin krönika så beskrev han både svenska, danska och tyska kungar som var mycket brutala mot svenskarna. Det var få kungar som kunde regera så som Olaus Petri hade önskat. Huvudproblemet till att det uppstod tvister, löftesbrott och krig var enligt Olaus Petri att de

¹¹⁴ Petri, *En Svensk Crönika*, s. 138 -139.

¹¹⁵ Petri, *En Svensk Crönika*, s. 129.

¹¹⁶ Petri, *En Svensk Crönika*, s. 130.

som innehade makten i landet inte rådfrågade Gud innan de agerade i olika viktiga, ja, rent av livsavgörande ärenden. De som innehade makten utövade övervåld för att visa vem som ägde den absoluta makten. Om då någon eller några undersåtar satte sig upp mot överheten blev de genast skoningslöst bestraffade. Det var alltså ett sätt att statuera exempel från överhetens sida.

Olaus Petris ansåg att infödda svenskar och utlänningar hade olika bevekelsegrunder för utövandet av övervåld gentemot den inhemska befolkningen. Han påstod att det var en ren maktkamp som gjorde att svenska kungar och deras söner idkade övervåld mot sina undersåtar, medan de utlandsfödda herrarna av honom ansågs vara både försåtliga, listiga och onda¹¹⁷. Utlänningarna menar han var snara att skriva komplicerade avtal men obenägna att hålla dem. Olaus Petri påstod också att främlingarna p.g.a. okunskap, skillnad i kultur samt främlingskap inför de svenska traditionerna och lagarna agerade hänsynslösare och brutalare. Infödd eller utlänning, metoden var densamma då man ville underkuva undersåtarna. Det var med våld man tog eller försökte behålla makten. Övervåldet var brukligt bland maktlystna regenter för att det då faktiskt var lätt att störta den som för tillfället hade makten. Den man, som var listig nog och dessutom, hade tillräckligt med vapen, kunde övermanna den som innehade makten. Olaus Petris som kom från enklare förhållanden hade en vision om ett Sverige där alla skulle dra sitt strå till stacken för en bättre tillvaro. Han var trött på de eviga fejderna och ville verkligen med hjälp av reformer i samhället bygga ett tryggare fosterland för de infödda svenskarna. På flera ställen i sin svenska krönika sa han att det som förvärvats med svärd också kommer att återtas med svärd. Han ville ha ett slut på striderna med grannbefolkningen.

Reformatörerna gjorde i realiteten något som vi idag skulle kunna kalla en "kulturrevolution". Man var kritisk till den romerska kulturens dominans. Protestanterna ansåg att den judiskt kristna traditionen var förenlig med det svenska samhället därför att man såg den som ursprunglig. Alltså den som representerade den rena läran om kristendomen. Den romerskkatolska kulturen sågs som gammal, förlegad och dekadent och inte önskvärd av dem som ville se en ny dagordning i samhället. Genom reformationen flyttade man visserligen hem den materiella och kulturella makten, men sedan utövade makthavarna i Sverige ett långt mycket större andligt förtryck mot folket än vad katolska kyrkan och deras prelater någonsin gjort i Sverige.

¹¹⁷ Petri, *En Svensk Crönika* s. 184-187.

3.3 Kvinnor

Bland lärda män som oftast var synonymt med kyrkans män var det vanligt förekommande med en misogyn syn på kvinnor. Det var vanligt att man hade en uppfattning om kvinnor som både andligt och fysiskt svaga. Man ansåg att kvinnor lättare föll för frestelser och därför också oftare var offer för djävulen. Därför skulle kvinnor helst inte befatta sig med egendomsförvaltning eller regeringsmakt. Kvinnans livsuppgift var att föda barn, företrädevis pojkar, som kunde ta över egendomar och maktutövande. Man skulle kunna säga att kvinnor inte hade så stort egenvärde i de lärda männens ögon. Olaus Petri var en lärd man och därför är hans inställning till kvinnor intressant för denna studie. Självklart kan jag här inte hävda att han var kvinnofientlig i dagens mening. Det vore anakronistiskt. Någon genusstudie är detta heller inte tal om. Vad som är intressant för denna lilla fallstudie är den lärde Olaus Petri syn på kvinnor. Vad sa han om de kvinnor som han fann i krönikorna. Vad ansåg Olaus Petri om kvinnor och makt? Just den här frågan är intressant därför att den kan jämföras med Olaus Petris syn på utlänningar och makt i Sverige.

Den allmänt rådande synen på kvinnor i övre ståndet under medeltiden var alltså att de var handelsvaror och brickor i maktspel. Det finns naturligtvis flera exempel på detta i Olaus Petris krönika. Det är viktigt att göra klart att det handlar om kvinnor i det övre ståndet, där kvinnor faktiskt kunde ha ett värde genom att de hade egendomar och pengar. De kvinnor som blev bortgifta av sina fäder eller bröder hade ett kapital med sig in i äktenskapet i form av s.k. brudkista som innehöll värdefulla ting. Ju rikare familj kvinnan kom ifrån, ju dyrbarare hemgift.¹¹⁸

Jag tänkte här nämna några kvinnor som Olaus Petri tydligt visar ett visst agg gentemot. Olaus Petri var starkt kritiskt mot drottning Sophia, kung Waldemars hustru. Hertig Magnus, Waldemars bror var, enligt Olaus Petri, en mycket skickligare ledare och en mycket populär hertig, som på många sätt överträffade sin brors förmåga att få folket att sluta upp kring honom. Han menade att hade Sophia varit lite smidig och främjat vänskapen mellan bröderna så hade kanske bråket mellan dem om makten inte blivit så djup och allvarlig. Han anklagade henne för högmod och berättade att hon kastade glåpord och hade öknamn på kungens bröder som inte var så smickrande. Sophia var den dåvarande danske kung Eriks dotter. Då han dog kom Sophias ogifta syster Jutta till henne för att leva vid det

¹¹⁸ Petri, *En Svensk Crönika*, s. 145.

svenska hovet. Kung Waldemar som beskrivs som en som har kvinnotycke föll för Jutta och låg med henne och de fick ett barn.

Man kan tydligt märka att detta, enligt Olaus Petri, var Guds straff för att Sophia enligt honom skapat tvedräkt mellan bröderna.¹¹⁹ Detta var en allvarlig förebråelse med tanke på hur bråket mellan Birger Jarls söner faktiskt slutade. Alla familjemedlemmar dog i sviterna av familjefejden.¹²⁰ Olaus Petris syn på kvinnans roll som medlem i övre ståndet var att bidra till att medla och skapa frid. Någon egennytta var det alltså inte tal om för en sådan kvinnas del. Olaus Petri uttalade sin kvinnofientliga inställning vid några tillfällen i sin krönika, de var enligt honom antingen goda eller onda. De var förtappade såtillvida att de kunde förföra svaga män, eller också genom att intrigera och så split så att ovänskap uppstod. Han hade inte oväntat en mycket patriarkalisk syn på kvinnans roll. Kvinnor finns främst till för att stödja sina män och värna familjen och släktens bästa. Att Olaus Petri faktiskt var den förste av prästerskapet i Sverige som bröt mot påvedörets förbud att ingå äktenskap bör med tanke på ändamålet som var äktenskap tas med en nypa salt. Vi vet att reformatorerna och deras lärjungar velat göra ett stort nummer av detta. Man kan konstatera att kvinnor i reformationens Sverige lika lite fanns för sin egen skull som under katolicismen. Med den skillnaden att kvinnan faktiskt hade ytterligare en annan karriär möjlighet under den katolska regimen. En kvinna kunde faktiskt gå i kloster, där hon kunde hålla gudstjänst, följa klostrets regler och också hjälpa människor i nöd. Olaus Petri tyckte med största sannolikhet att kvinnan gjorde mer nytta genom att ta hand om en äkta man i ett hushåll än att ingå i ett systerskap.

Olaus Petris världsbild var svart och vit. Det var Gud och djävulen som slogs om makten på jorden. Med tanke på hans syn på kvinnan kan man konstatera att han nog många gånger tyckte, att kvinnor med egna åsikter faktiskt slogs på djävulens sida. Olaus Petri ansåg att kvinnor inte tänkte som män, de var alltså oliktankande, vilket enligt honom och hans Gud inte kan ses med blida ögon. Kvinnor var farliga och åt dem bör egentligen inte ges någon offentlig makt. Men det som förhindrade män vid denna tid att stoppa kvinnor från att beträda det allra högsta ämbetet i riket, var att de för att koncentrera makten till den egna

¹¹⁹ Petri, *En Svensk Cröneka*, s. 69-72.

¹²⁰ Petri, *En Svensk Cröneka*, s. 108-109.

familjen själva infört ärftlig tronföljd. Detta gav kvinnor utan bröder en möjlighet att regera över män. Kvinnor och makt hörde enligt Olaus Petri inte ihop.¹²¹

Då han beskrev de svenska rådsherrarnas vilshenhet då de måste välja mellan den utländske kungen Albrekt av Mecklenburg och drottning Margareta, avslöjade han sin motvilja mot både främlingar och kvinnor. Olaus Petri menade att det svenska rådet bara hade att välja mellan två onda ting, å ena sidan den s.k. utländske kungen Albrekt av Mecklenburg, som enligt rådet höll på att göra infödda svenska män till fattiga trälar eller också välja den danska drottningen Margareta som ju bara var en kvinna.¹²² Olaus Petri har genom sina uttalanden om kvinnor i svensk krönika bidragit till att sprida en negativ syn på kvinnor med makt. Hans ilska över att drottning Margareta lät göra egna mynt med sin egen bild på går inte att ta miste på. Han påstod till och med att hon gjorde detta för att betona sitt förakt för svenskarna. Hon ville också visa att mäktiga män kunde styras och rent av kuvas av kvinnor. Olaus Petri menade att det var tillräckligt skandalöst och pinsamt att en kvinna kunde styra tre riken. Hon hade, sa han, inte behövt strö salt i såren genom att slå sina egna mynt och visa sin kvinnliga fågring. Han sa också vidare att hon var manipulativ, nyckfull, egensinnig och maktfullkomlig, alltså, liksom de utländska herrarna, mycket opålitlig. Hon hade två odds emot sig, hon var både utlänning och kvinna, vilket han ansåg utgjorde två handikapp. Olaus Petri påstod att svenskarna genom Albrekts och Margaretas utländska regim lärt sig vad man kan förvänta sig av utlänningar som styr landet. Underförstått att de utarmar och förslavar de infödda svenska männen:

*[...] the Swenske hade nw lärdt att aff konung Albrekt och henne huad thet aff fremmande herskap förmodha skulle [...].*¹²³

Olaus Petri visade tydligt att han ogillade Kalmarunionen och drottning Margaretas regemente. Det de goda infödda svenska männen hade hoppats på kom enligt honom helt på skam. Han ansåg inte att de tre nordiska länderna som ingick i Kalmarunionen hade samma fördelar som det avtalats om. Han gav denna metafor för att förtydliga hur han såg på läget:

¹²¹ Petri, *En Svensk Cröneka*, s. 141.

¹²² Petri, *En Svensk Cröneka*, s. 131.

¹²³ Petri, *En Svensk Cröneka*, s. 142.

Så at man begynte med tijdhen seya til konungen, Swerige skal idher födha, Norige skal idher klädha, med Danmark skole i strijdha, Sådana ordhspråck giffuer jw til kenna, hwart vth thet förbundet ländade, Ther kom jw ther til at Swerige och Norge skulle vara Trälar, och i Danmark skulle wara herranar [...]

124

Ännu en kvinna blev föremål för Olaus Petris förakt och det var den Heliga Birgitta. Hon var dotter till den mäktige lagmannen Birger Persson i Uppland. Redan som barn var hon mycket from, fick uppenbarelser av Jungfru Maria och ville gå i kloster. När Birgitta blev 13 år blev hon bortgift med den 18-årige Ulf Gudmarsson som var son till riddaren och riksrådet Gudmar Magnusson som liksom hennes far också var lagman.¹²⁵ Med denna bakgrund var det inte märkligt att Birgitta lyckats tillgodogöra sig en hel del om lag och ordning. Hon befann sig i maktens centrum och fick på detta viset ett genuint politiskt intresse. Det skall här sägas att en kvinna på 1300-talet som inte var drottning inte hade rätt att uttala sig i politiska frågor

Enligt Olaus Petri var Birgittas uppenbarelser bara kvinnligt svammel. Han menade att hon utnyttjade sin stormannaätts maktposition, samt den katolska kyrkans irritation över kung Magnus Erikssons ungdomliga och arroganta attityd gentemot den Heliga Kyrkan. Birgitta hade åsikter om det mesta, som exempelvis vem kung Magnus skulle ha med sig ut i strid. Då hon var ingift i en riddarsläkt, var kanske inte detta egenintresse särskilt konstigt. Men hon var kvinna och hade vid denna tid inte rätt att yttra sig om sådant. Det var utan vidare en genialisk idé av Birgitta att låta Jungfru Maria tala genom henne. På det viset kunde hon faktiskt yttra sig om sakernas tillstånd i riket, utan att direkt kunna anklagas för att lägga sig i realpolitiken.

Hon var som vi vet inte ensam om detta med att få uppenbarelser. Under medeltiden var det ett sätt för kvinnor ur alla samhällsgrupper att bli synliggjorda. Birgitta går möjligtvis enligt patriarkatet något för långt, då hon till och med påstår att riksråden borde stöta kung Magnus. Då det gick dåligt för kung Magnus i kriget mot ryssarna fick hon vatten på sin kvarn, många tyckte då att hennes uppenbarelser nog borde tas mer på allvar. Olaus Petris mening var att det trots allt var många som tyckte att det inte fanns mycket substans i det hon sa.

¹²⁴ Petri, *En Svensk Cröneka*, s. 143.

¹²⁵ Webbadress: <http://birgitta.vadstena.se/> 2007-05-07

*[...] Men konungen achtadhe thet intet, vtan hölt thet (som thet och syntes) för itt löst qwinno snack, Så hadhe hon och altijdh nogh bestella med thenne konung Magnus, och straffade honom för hans leffuerne, handel och anslagh, och alt sadhe hon sigh göra aff vppenbarilse, som hennes vppenbarilse böcker nogh vthwijsa, Men sådana vppenbarilser achtades intet så högt, medhan hon leffde, som sedhan skedde, tå Påwen hade henne gillat och stadfest, huilkit doch pulsambligha til geck, Ty monghe lärde män satte sigh ther emoot och höllo thet för drömer, som thet och likkast är [...]*¹²⁶

Olaus Petri spred rykten och förtal trots sin påstådda avsky gentemot kiv och split. Han skrev nämligen också följande om den Heliga Birgitta:

*[...] Och efter at konungenom så misgeck, i tess fegd, gick thet rychtet vth thet skedde för then skull at han icke lyddhe S. Birgitte råd efter [...]*¹²⁷

Olaus Petri hävdade att den Heliga Birgitta haft stort inflytande på hur det kom att gå för kung Magnus. Hon hade enligt honom medvetet arbetat för kungens fall och det gjorde hon med all den list som kvinnan tillskrivs i bibliska sammanhang. Hon var både taktisk, listig och lysten på att ställa till bråk. Alla de som Olaus Petri ansåg vara fientligt ställda till Sverige och svenskarna hade ett gemensamt: de ville få människors moral på fall och de drog sig inte för att utnyttja allt som stod i deras makt för att omintetgöra de infödda svenskarna och deras herrar. Den Heliga Birgitta, Karl den V, drottning Sophia, Albrekt av Mecklenburg, liksom drottning Margareta, var alla på den förfallna katolska kyrkans sida. Deras syften var onda och kan likställas med djävulens. Olaus Petri förebrådde också kung Magnus hustru drottning Blanka som när det kom till bråk mellan sonen Erik och hennes make lovade bort Skåne till danskarna. Kung Magnus hade då tidigare förvärvat Skåne för dyra pengar åt svenskarna. I citatet nedan, konstaterade Olaus Petri att det skulle vara män och inte kvinnor som skulle ta sig an landets politiska angelägenheter.

*[...] Och war thet en stoor neesa, at drötningen skulle i sådana werff vtsendas, Manfolk och icke qwinofolk skulle haffua thet ärendet vthrettat.*¹²⁸

¹²⁶ Petri, *En Svensk Cröneka* s 112-113.

¹²⁷ Petri, *En Svensk Cröneka* s 113.

¹²⁸ Petri, *En Svensk Cröneka*, s. 117.

3.4 Unga svenska män

Olaus Petris fientlighet drabbade inte bara främlingar och kvinnor utan också unga infödda svenska män, som liksom honom själv plockades upp av kungen ur ett lägre stånd för att tjäna kungamakten. För dessa unga mindre bemedlade män var det en möjlighet att komma upp sig och att göra karriär. Märkligt kan det tyckas att han inte kände en viss solidaritet med dessa unga män som liksom honom själv faktiskt fick en möjlighet att förändra sina liv till det bättre. Olaus Petri kritiserade den Heliga Birgitta därför att hon öppet anklagade kung Magnus Eriksson för ogudaktighet och lösaktigt leverne. Han var inte helt oense med S Birgitte som han kallade henne. Han förstod hennes irritation över att kung Magnus lät dubba de infödda unga och mindre bemedlade männen. Kung Magnus liksom senare också kung Gustav Eriksson (Vasa) behövde inte traditionsbundna rådgivare. Att anställa unga mindre bemedlade män var ett sätt för dem att kringgå de äldre herrarna i riksrådet som aldrig riktigt ville släppa förmyndarskapet. De gamla adelsmännen hade vant sig vid att ha makten och ville mest ha kungen som en samlande symbol och till hjälp att värna den svenska lagen och frälsets privilegier. Den svenska rådsaristokratin tycks vara mycket konservativ och inte så intresserad av förnyelse, så den kung som ville något nytt eller något som uppfattades som främmande fick förr eller senare problem med den. Så här tolkade Olaus Petri det han hittade i de äldre svenska krönikorna:

*[...] ty konungen [...] wende sigh til lööszachtigheet, begynnte förachta the gambl, och hallasigh in till vnga, och therfore kunde thet icke lenge gåå wel tijl, för ty thet gott regemente wara skal, ther moste förfarenhet wara med, huilken meer finnes när the gamla än the unga, [...]*¹²⁹

Olaus Petri deklarerade tydligt vad han ansåg om kung Magnus regerande. Han framhöll att kung Magnus regim hade varit högt prisad under de tjugosex åren som de äldre i riksrådet hade utövat förmyndarregering. Det regemente som han sedan själv förde under tjugo års tid blev enligt Olaus Petri en katastrof. Det berodde enligt den gamla reformatorn inte på kung Magnus ogudaktiga eller lösaktiga liv, utan långt skadligare än detta var att han inte lyssnade till de äldre i rådet. Detta skulle enligt Olaus Petri vara en avgörande orsak till att han misslyckades med regerandet. Det verkar som om den revolutionära andan hos Olaus Petri lagt sig betydligt då han blivit äldre och börjat inse att det faktiskt också var viktigt med en viss kontinuitet i livet.

¹²⁹ Petri, *En Svensk Cröneka*, s 112.

Karl Knutsson blev efter Engelbrekt Engelbrektssons död först vald till hövitsman och då danskarna helt på egen hand hade valt en ny unionskung vid namn Christoffer av Bayern ja, då fick svenskarna nog och valde Karl till svensk kung. Den svenska adeln som under Albrekt av Mecklenburg, drottning Margareta och kung Erik förlorat slott och län vädrade morgonluft och hoppades på att få tillbaka sina förlorade besittningar. Den förhoppningen kom snart på skam. En kort tid efter att kung Karl fått makten red han genom landet tillsammans med sina mannar och våldgästade bönderna. Kung Karl ökade skattetrycket för allmogen och behöll alla slott och län för sig själv. Han lyckades på kort tid skaffa sig många ovänner bl.a. ärkebiskopen Jöns och hans vänner. I Olaus Petris krönika beskrivs Karl Knutsson som en infödd svensk man, men trots detta visade denne sig inte mer solidarisk med sitt folk än de utländska regenterna före honom. Kung Karls tid vid makten gav heller inte allmogen någon större rättssäkerhet, de blev lika hårt våldgästade och beskattade.¹³⁰ Olaus Petris yttrande om att de infödda herrarna bättre skulle förstå och tillgodose den infödda befolkningen höll alltså inte.

Oavsett om man var en infödd eller en utländsk kung, såg man vid den här tiden främst till sitt eget bästa. Den tidigmoderna staten var ung och det kitt som skulle hålla ihop befolkningen var obefintligt. Det var inte tanken på det gemensamma bästa som drev dåtidens makthavare. Det skulle ta trehundra år för Olaus Petris idéer och tankar att verkligen slå rot och bli förverkligade.

4 Slutsatser

Syftet med denna uppsats var att ta reda på hur Olaus Petri uttryckte sin främlingsfientlighet och mot vem eller vilka den riktade sig. Jag ville framför allt ta reda på vilken attityd han visade gentemot de människor som inte tycktes passa in i hans lutherska världsbild. Nu har jag kommit fram till slutet av denna uppsats och vill därför summera och dra en del slutsatser av den undersökning och analys som jag gjort. Som ett stöd för minnet återkommer här frågorna som jag i inledningen ställde till "En Svensk Cröneka":

1. Hur uttrycktes främlingsfientligheten i Olaus Petris krönika och mot vem eller vilka riktade den sig?

¹³⁰ Petri, *En Svensk Cröneka*, s. 195 -196.

2. Fanns det någon eller några bland de s.k. infödda svenskarna som definierades som fiender?
3. Vad föranledde främlingsfientlighet och vad kunde den främlingsfientliga retoriken ha haft för syfte?
4. I vems intresse låg att det fördes en främlingsfientlig retorik?

Jag har genom mina studier av "En Svensk Cröneka" kommit fram till att Olaus Petri var främlingsfientlig. Han uttryckte klart en främlingsrädsla och den yttrade sig på den bildade mannens vis. Han var rädd för konkurrens från danskar och tyskar. Norrmän och engelsmän uppfattar han dock inte som konkurrenter. Olaus Petris fick uppleva kulmen på den nordiska senmedeltiden som hade varit full av olika allianser med brutna löften (Kalmarunionen 1397-1523). Från Kina till Europa anlände under senmedeltiden också pesten som ödelade hela landsdelar. Detta förändrade plötsligt människors livsvillkor på ett mycket påtagligt sätt. Många människor dog och det var klart en traumatisk upplevelse för enskilda individer men det skapade också oordning för näringsidkare och makthavare. Digerdöden gjorde ingen skillnad på fattig och rik och i alla samhällsgrupper gjorde man stora förluster. Det fanns dock de som gick vinnande ur detta kaos. De som hade marginaler i sin ekonomi kunde köpa upp ödegårdar och hela gods och på det viset blev de som redan var rika ännu rikare. Situationen blev också gynnsam för tjänstefolk och legosoldater. Då färre människor nu konkurrerade om arbetena i samhället, så kunde pigor, drängar och soldater kräva högre ersättning för sina arbetsinsatser. Detta bidrog till dyrtider och det ledde till konfrontationer mellan olika gruppmedlemmar men också mellan olika folk.

Olaus Petri upplevde det traumatiska efterspelet av denna tidsperiod i början av 1500-talet. Han var bl. a. vittne till "Stockolms blodbad" som Kristian II ställde till, och där många av Olaus Petris vänner fick sätta livet till. Vad som var avgörande för Olaus Petris ställningstagande gentemot främlingar som vistades i Sverige var hans underlägsenhetskänsla. Olaus Petri hade varit i Wittenberg och studerat och lyssnat till många av dåtidens lärda män. Vad som snart stod klart för honom var att svenskar i allmänhet låg efter ifråga om bildning i jämförelse med övriga européer. När han sedan fördjupade sig i den svenska historien fann han att förhållandena hade varit så under en lång tid. Olaus Petri menade att detta berodde på att svenskarna blivit sent kristnade. Han påstod dessutom att de som försökt kristna svenskarna, alltså tyskar och engelsmän, hade haft en

överlägsen attityd gentemot svenskarna och deras kultur. Denna överlägsna attityd som missionärerna hade visat, menade han hade varit en försvårande faktor i kristnandet av svenskarna.

Han tyckte att det var dags att slänga ut utlänningarna och att svenska predikanter äntligen själva skulle få fostra det svenska folket till rättfärdiga kristna med god bildning. Endast på detta sätt skulle svenskarna komma ifatt de överlägsna italienarna, tyskarna och danskarna. Olaus Petris studier och upplevelser i Wittenberg blev ett sådant uppvaknande som socialantropologen Fredrik Barth talar om. Han mötte tyskarna på deras hemmaplan och insåg att svenskar och tyskar hade mycket gemensamt, men att tyskarna i många avseenden kommit längre och hade ett starkt försprång framför svenskarna. Det fanns också ett stort antal tyskar i Sverige vid denna tid och Olaus Petri ansåg att om tyskarna inte fullständigt skulle dominera relationerna, så måste alltså svenskarna i lugn och ro få förkovra sig. Tyskarna skulle enligt Olaus Petri definitivt inte äga något i Sverige och ännu mindre ha makten. Enligt Olaus Petri stod kristen bildning högst på dagordningen för det svenska folket.

Den som innehade flest slottslän var också den som i praktiken regerade och hade makten. Olaus Petri har denna insikt och vill att utlänningarna skulle lämna landet. Det var då han skulle motivera varför tyskarna skulle kastas ut ur Sverige som han blev klart främlingsfientlig. Det var främst tyskarna som han demoniserade och detta är enligt Barths teori naturligt, för det var de som utsatte svenskarna för mest konkurrens. Olaus Petri beskriver tyskarna som kunniga men listiga och brutala.

Olaus Petri förespråkade Martin Luthers samhällsordning, där överhet och undersåte tilldelats särskilda roller. Överheten var enligt denna lära tillsatt av Gud för att regera över folket. Överheten skulle känna en faderlig kärlek till folket. Inte provocera dem eller utsätta dem för prövningar som den visste att folket inte klarade av. Överheten skulle också vara av svensk börd. Allmogen skulle få bli vid sin svenska rätt. Reformatorer som Olaus Petri ansåg dock att allmogen måste ändra på sina seder och bruk, därför att de var så nära sammanvävda med den katolska traditionen. Det var också därför det var viktigt att skapa nya myter, symboler och koder som skulle skapa en ny känsla av samhörighet mellan de infödda svenskarna. Reformatorn Olaus Petri menade alltså att det bara kunde vara etniska svenskar som kunde vara överhet för det svenska folket. Han hävdade att de som var fostrade i samma kultur inte bara förstod varandra bäst utan att de också var mer benägna att hålla sina löften till varandra.

Anthony Smiths teori om *ethnie* passar väl in på Olaus Petris inställning till sina infödda landsmän. Olaus Petri påstod alltså att lika barn leka bäst. Han ansåg att det kulturella gapet hade blivit för stort mellan svenskar och tyskar. Han ansåg att de infödda svenskarna höll på att bli en minoritet i sitt eget land. Om svenskarna inte helt skulle försvinna som en etnisk grupp, så måste de hållas isolerade till dess att deras beteende och umgängessätt utvecklats och kommit i nivå med de övriga européernas. Olaus Petri hade en hög förväntning på den kristna bildningen. Olaus Petri ville skapa ett etniskt rent Sverige, där infödda svenskar hade företräde framför andra invånare. Det skulle bara vara etniska svenskar som fick äga gods och gårdar i Sverige och bara svenskar skulle få inneha makten.

Med hjälp av Luthers lära och tio Guds bud, skulle svenskarna hållas i herrans tukt och förmaning. Reformationen blev det redskap som användes för att skapa ett nytt **vi** och **de** tänkande. Genom att ta avstånd från den universella kristna kyrkans syn på gemenskap och kult, så pekade man ut alla katoliker som de främsta fienderna. Olaus Petri tog avstånd från göticismen inte därför att goterna var mer våldsamma än andra folk utan därför att myten om goterna vävts samman med den förhatliga kyrkostaten. Olaus Petri ville skapa en ny myt som passade hans etnocentriska syn. Eftersom tyskar och svenskar sedan lång tid tillbaka haft samröre med varandra, ansåg Olaus Petri att tyskarna måste vara svenskarnas anfäder. Han påstod till och med att tyskarna måste ha varit alla de nordiska folkens förfäder. Han menade att det måste förhålla sig så, därför att tyskarna var lika nordborna. Inte bara den fysiska likheten var anledningen till tyskarnas status som anfäder, utan deras överlägsna kultur och krigarkonst visade detta. Tyskarna hade också enligt Olaus Petri för vana att utvidga sitt livsrum och deras närvaro runt om Östersjön var ett klart bevis för detta. Tyskarna var enligt Olaus Petri inte bara duktigast på att bygga bestående samhällen utan de var bäst i handel och krigskonst. Med andra ord var de passande förebilder. Just passande förebilder skulle tyskarna vara men de skulle absolut inte äga några gods eller ha makten i Sverige.

Olaus Petri deklarerade att han ville skriva en sann historia om det svenska folket men redan i inledningen diktade han ihop en myt som passade hans religiösa och politiska syn. Han hade stolt avvisat Gustav Vasa när han bett honom skriva en historia som visade dennes ärorika väg till den svenska tronen. Här vill jag sälla mig till historiker som Gunnar T Westin och Kurt Johannesson som menar att Olaus Petris skrev sin svenska krönika som ett inlägg i den samtida politiska debatten.

Olaus Petri ansåg också att danskarna var överlägsna men han tyckte nog inte att de hade anledning att vara det. Danskar, norrmän och svenskar såg han som mer jämställda men de kunde inte fördela makten rättvist mellan sig och därför ansåg han att de heller inte skulle ha samröre med varandra. Danskarnas överläge under Kalmarunionen berodde enligt Olaus Petri enbart på att drottning Margareta med hjälp av kvinnlig list och maktlystnad förfört svenskarna.

Olaus Petri var inte bara fientligt inställd mot utlänningar, han var det också gentemot kvinnor och unga män. Kvinnor i allmänhet, oavsett om de var svenskar eller utlänningar, var främmande och hotfulla, särskilt om de var inblandade i maktutövandet. Kvinnor liksom utlänningar skulle hållas borta från ägandet men också från den offentliga makten. Kvinnor skulle enligt Luthers lära vara goda hustrur, finnas i hemmet där de skulle föda och vårda barn. Deras maktutövande skulle inte sträcka sig utanför hemmet. Olaus Petri hade liksom många dåtida lärda män en misogyn syn på kvinnor. Då han studerade historia fann han kvinnor som han pekade ut som listiga, opålitliga och onda. Olaus Petri kritiserade kung Waldemars hustru drottning Sophia och menade att hon genom elaka intriger förvärrat konflikten mellan kungen och hans bröder.

Den Heliga Birgitta var väl den person i historien näst efter Kristian II som Olaus Petri tyckte mest illa om, vilket inte är förvånande. Hon var aktiv katolik och hennes far och svärfar var lagmän. Hon befann sig därför ofta i maktens centrum. Genom sina uppenbarelsen påverkade hon viktiga personers beslut. Reformatorn Olaus Petri ansåg att hennes uppenbarelsen var rena svamlet och att de egentligen bara var verktyg, som hon som kvinna använde sig av för att få delta i den religiösa och politiska debatten. Olaus Petri hävdade att hon gjorde mer skada än nytta. När Olaus Petri skall berätta om unionsdrottningen Margareta av Danmark, så medgav han motvilligt att hon nog var duktig, men det som ytterst hade gjort henne till regent över Sverige hade varit den trängda situation som svenskarna vid det tillfället befunnit sig i. De stackars infödda svenska herrarna hade bara att välja mellan två onda ting, drottning Margareta eller Albrekt av Mecklenburg.

Unga infödda män såg Olaus Petri också som potentiella fiender. Om de som Magnus Eriksson var unga härskare så skulle de hållas kort, bäst var det då de äldre herrarna i rikets råd regerade åt dem. Unga kungar hade för lite erfarenheter och det skapade instabilitet mellan de infödda svenskarna. De drog också i onödan ut i krig mot andra länder och betungade därmed allmogen med gästningar och skatter som utarmade dem. Unga mindre

bemedlade män som dubbades till riddare eller liksom Olaus Petri själv fick chansen att tjäna kungen, såg han också som konkurrenter. Man skulle kunna tro att han skulle sett dem som potentiella lärjungar, men nej! Han var fientligt inställd till alla som kunde tänkas rubba hans nya lutherska världsbild.

Olaus Petri ville skriva historia för de enfaldiga, för att de skulle lära sig något om det förflutna för att de sedan skulle kunna leva på rätt sätt. På detta viset menade han sig också vilja förhårliga Gud. Olaus Petri ville skriva mer sanningsenligt än de som hade skrivit krönika före honom. Han sa sig inte vilja demonisera andra folk och heller inte förhårliga sitt eget. Att han använt sig av verkliga källor innebar inte att han var saklig. Precis som Gunnar T. Westin och Kurt Johannesson påpekar i sina studier, lyfte han fram de delar i historien som stödde hans egen religiösa och politiska uppfattning. Han förhårligade visserligen inte de infödda svenskarna utan tvärtom beskrev han dem i många fall såsom vildar som behövde tämjas. Receptet för att råda bot på de infödda svenskarnas problem var enligt Olaus Petri isolation från främlingar, bättre kristendomskunskap och krigsteknik. Om svenskarna bara lämnades ifred av utlänningarna, så skulle de snart bli bättre människor. Till skillnad ifrån idéhistorikern Elisabeth Lundkvist menar jag att Olaus Petri i allra högsta grad var patriot och det beskrev han genom hela sin svenska krönika. Kanske skulle man till och med våga påstå att han faktiskt var en av de första nationalisterna i Europa.

Han förespråkade också på flera ställen i sin svenska krönika att överhet och undersåte skulle spela sina roller rätt, så som Gud har menat att det skulle vara. Överheten skulle inte utsätta sina undersåtar för onödiga frestelser och prövningar. All överhet var av Gud och till för folkets bästa. Folket skulle i sin tur "bli vid sin läst", de skulle underordna sig allt som överheten fordrade av dem. Undersåtarna skulle på intet vis hämnas för de oförrätter som de blev utsatta för. Man skulle invänta Guds bestraffningar. Gud straffade syndarna när han ville, det kunde vara redan här på jorden i form av helt naturliga olyckor eller lidanden eller också på domedagen. Om man lät Gud stå för straffen, så skulle det bli mer fridfullt i Sverige.

Elisabet Lundkvist påstår att det i Olaus Petri svenska krönika inte skulle finnas en tillstymmelse till predestination, determinism och mänsklig ofrihet. Detta uttalande menar jag inte håller utan hävdar tvärtom att allt det som räknas upp ovan faktiskt finns i "En Svensk Cröneka". I den reformatoriska ideologin drevs tesen att människan hade en trälbunden vilja. Olaus Petris budskap till det enfaldiga svenska folket var att de inte själva

kunde förändra sin verklighet. Han förespråkade ett totalitärt system och han byggde den på en deterministisk tro.

Vad var det då som föranledde Olaus Petris främlingsfientlighet? Jag har kommit fram till att det under en längre tid invandrat danskar och tyskar till det som då kallades Sverige. Olaus Petri menade att det fanns för många utlänningar i landet som gjorde anspråk på svenska slott och län och därmed också på regeringsmakten i landet. Han påstod att alla konflikter mellan olika grupper i Sverige berodde på utlänningarnas närvaro i landet.

I vems intresse låg det då att det fördes en främlingsfientlig retorik? Till en början låg det i både Olaus Petris, Laurentius Petris och Gustav Vasas intresse. I reformationens vagga var fiendebilden tydlig för protestanterna då de kunde peka ut de korrumperade prästerna och biskoparna i katolska kyrkan som de värsta fienderna. När dessa hade jagats ut eller mördats, kom andra problem upp till ytan. Visst hade man trosgemenskapen med de tyska lutheranerna, men det var ju en helt annan sak att vara beredd på att dela på de materiella tillgångarna. Det fanns givetvis många andra medhjälpare i arbetet med reformationen än de som räknats upp här ovan, men dessa får ändå räknas till frontfigurerna. Mitt konstaterande efter att ha läst in mig på reformationen är att de ovan nämnda religiösa och politiska ledarnas intresse för vad som skulle reformeras med tiden förändrades. Olaus Petri och brodern Laurentius Petri som kom från enkla förhållanden ville fortsätta att värna de enfaldiga svenskarna eller som våra politiker idag skulle säga ”den lilla människan”. Olaus Petri trodde att de infödda svenska herrarna bäst skulle ta vara på allmogens intressen. De ville därför fortsätta att rensa ut ”främmande element” ur landet. Olaus Petri hade uppfattningen att de infödda svenskarna hade samma rättsuppfattning och att de därför förstod varandra bäst. Han trodde också att infödda svenskar inte var lika benägna att luras som utlänningar.

När Gustav Vasa nu hade fått kontroll över både kyrkans och statens egendom, var han mer angelägen om att förbättra sitt rykte som kung i Europa. Han ville visa upp en bild av sig själv som hjälten som räddat undan sitt folk från den onde katolske kungen Kristian II. Han hade nu när han satt säker på tronen inget intresse av att demonisera tyskar. Han var dock under hela sin levnad livrädd för att Kristian II skulle återta maken i Sverige. Gustav Vasa var alltså kung i Sverige och dessutom hörde hans släkt sedan lång tid tillbaka till den gamla svenska adeln. De adliga och kungliga hade en helt annan relation till utlänningar än vad gemene man hade. För att stärka eller öka sin egendom och makt brukar adeln gifta in sig eller på annat sätt alliera sig med utlänningar. Det världsliga frälset var inte etnocentriskt på

det vis som Olaus Petri var. I det svenska riksrådet satt de mäktigaste ur den svenska adeln representerade och de värnade främst sina privilegier.

Det var när danskar och tyskar innehade fler slottslän än de svenska herrarna som de gärna antog en etnocentrisk hållning. Då kunde de också göra gemensam sak med allmogen mot utlänningarna. Ibland sammanföll allmogens och adelns intressen men det fanns också tillfällen då det inte gjorde det. Olaus Petri stod alltså på folkets sida även om han inte var intresserad av att de skulle få någon reell makt. Gustav Vasa däremot var bara intresserad av att värna sina släktingars intressen. Folket fanns där för att tjäna kungen på olika sätt. Allmogen skulle arbeta och betala skatt till honom och soldaterna skulle vara beredda att slå ner uppror eller gå i krig med grannländerna om det var nödvändigt. Man skulle kunna säga att Olaus Petri var en idealist medan Gustav Vasa var en realpolitiker som ville behålla makten och förbättra sitt anseende ute bland sina likar i Europa.

5 Käll- och litteraturförteckning

5.1 Källa

Petri Olaus, *En Svensk Cröneka*, utgifen af Jöran Sahlgren. Sveriges kristliga studentrörelses förlag Uppsala 1917.

5.2 Litteratur

Ethnic Groups and Boundaries, The Social Organization of Culture Difference. Red. Barth Fredrik Universitets förlaget, Bergen Oslo, Munksgaard Copenhagen, AB Läromedelsförlagen, Stockholm 1969.

Florén Anders & Ågren Henrik, *Historiska Undersökningar, Grunder i historisk teori, metod och framställningssätt*, Studentlitteratur Lund 1998.

Vid gränsen, Integration och identiteter i det förnationella Norden. Red. Gustafsson Harald & Sanders Hanne, Utgiven i samarbete med Centrum för Danmarksstudier vid Lunds universitet. Makadam förlag Göteborg 2006.

Göransson Genet, *Ingen plats för resande & romer i folkhemmet. En studie i 1920-talets rasbiologiska politik i Sverige, dess synsätt och retorik mot minoritetsgrupperna resande och romer*. B-uppsats, Historiska Institutionen, Lunds Universitet 2006.

Harrison Dick, *Karl Knutsson, en biografi*. Historisk Media och Dick Harrison, Lund 2005.

Hedengren Uriel, *Världens bästa citat*, Brombergs Bokförlag AB Stockholm 1987.

Johannesson Kurt, *Retorik eller kosten att övertyga*, Norstedts Förlag, Stockholm, Tryck: Centraltryckeriet AB, Borås 2002.

Karlsson Klas-Göran, *Historia som vapen, Historiebruk och Sovjetunionens upplösning 1985-1995*. Natur och Kultur Stockholm 1999.

Lundqvist Elisabeth *Reformatorn skriver historia, en kontextuell analys av Olaus Petris svenska krönika*, Stockholm 1998.

Peder Svart, *Gustav Vasas Krönika*, inledning och bearbetning av Gunnar T Westin, Levande litteratur, Natur och kulturs klassikerserie. Malmö 1964.

Petri Olaus, *Skrifter i urval, urval, inledning och kommentarer av Gunnar T. Westin*, Bokförlag Natur & Kultur, Stockholm 1968.

Rystad Göran, *Europa I världen ca 1500-1700. Expansion och integration*, Liber AB, Stockholm. 2000

Westin Gunnar T., *Historikern Olaus Petri. Svensk krönikas källor och krönikeförfattarens metod*. Akademisk avhandling. Lund 1946

5.3 Hemsidor

Minnesota State University, webbadress:

http://.mnsu.edu/emuseum/information/biography/abcde/barth_fredrik.html /2007-05-13

Vadstena Kommun, Sancta Birgitta, webbadress: <http://birgitta.vadstena.se> /2007-05-07